

LAHJOITUSMAAKAUSI

Isovihan aika

1690-luvun nälkävuosien kintereillä saapui maahan sota, suuri Pohjan sota (1700–21) eli isoviha. Sota toi mukanaan monenlaisia raskuuksia, mutta kohtalokkaimmiksi muodostuivat vihollisen hävitysretket, jotka ulottuivat Rautuun jo kohta sodan alkuvaiheessa Nevanlinnan ja Pähkinälinnan menestysten jälkeen.

Talvikäräjillä 1701¹ valitti Raudun läänitysten vuokraaja Åke Åkesson, että häntä oli syytetty leväperäisyydestä sotilaiden toimittamisessa armeijaan vuokratilaltaan. Hän sanoi kuitenkin tarmokkaasti pyrkineensä täyttämään velvollisuutensa hankkiessaan sotamiehiä linnoitukseen ja olleensa usein hengenvaarassakin, kun vastahakoisia oli otettava kiinni. Pitäjän miehet todistivat, että vuokraaja oli tässä asiassa toiminut aivan moitteettomasti ja että ilman hänen toimenpiteitään ei niin paljon miehiä olisi saatu lähetetyksi linnoitukseen kuin oli tähän mennessä toimitettu.

Maaliskuun 8. päivänä 1703 venäläiset tekivät ensimmäisen hävitysretken Rautuun ja sen naapuripiittäjiin. Ihmiset olivat juuri kirkossa, kun vihollinen ilmaantui paikalle. Ihmisiä lyötiin kuoliaiksi, toiset otettiin vangeiksi, omaisuus ryöstettiin ja talot poltettiin. Vuokraaja Reinhold Åkesson kertoi myöhemmin päässeensä pakenemaan Äyräpään puolelle. Tämä hävitysretki ulottui Pyhäjärvelle asti. Sama toistui myöhemmin. Syksyllä 1703 eivät tuholta säilyneet rautulaiset saaneet viljojaan korjatuksi, kun vihollinen jälleen vieraili paikkakunnalla. Hyökkäysten pelosta oli ihmisten paettava kotoaan. Raudusta väestö pakeni niin tarkoin, että vuokraaja Reinhold Åkessonin väittämän mukaan joulukuussa 1704 siellä ei asunut yhtään ihmistä.² Samoin oli asianlaita Sakkolassa Suvannon eteläpuolella.

Muutamit rautulaiset yrittivät kesällä 1703 salaa käydä kotiseudullaan korjaamassa niityiltä heinän ja niittämässä viljan, mutta työ meni hukkaan. Vihollinen tai etelämmästä tulleet pakolaiset ottivat kaiken, minkä löysivät. Tammikuussa 1704 yrittivät jotkut käydä hakemassa kotoaan Raudusta rehua ja maakuoppiin kätettyä viljaa, mutta 12 hevosta joutui tällä retkellä vihollisen käsiin.

Omien joukkojen majoitus ja muonitus, milloin niitä majaili itäisellä Kannaksella, kävi myös väestölle raskaaksi. Syksyllä 1703 oli tämänlaatuista majoitusta viisi viikkoa. Veroja ei näissä oloissa pystytty maksamaan. Raudusta ja suuresta osasta Sakkolaa ei 1703 oltu suoritettu enempää varsinaisia

kuin ylimääräisiäkään veroja. Hävitysten ja ainaisen vaaran takia viljelysten hoitaminen kävi yhä vaikeammaksi. Hävitykset koskivat erityisesti Rautua ja Sakkolaa.³ Vuonna 1706 toistuivat hävitysretket itäiselle Kannakselle jälleen useaan otteeseen.

Kun Viipuri ja Käkisalmi olivat joutuneet venäläisten käsiin (1710), päättyivät alueella varsinaiset sotatoimet ja eloon jääneet saattoivat hakeutua piilopirteistään ja pakomatkoilta koteihinsa. Ankarat verot, kyyditysvollisuus ja muut sodan seuraamukset rasittivat senkin jälkeen sodan köyhdyttämää väestöä. Olot alkoivat tasaantua vasta Uudenkaupungin rauhan tultua solmituksi 1721. Venäläiset vetivät silloin joukkonsa pois muualta Suomesta, mutta Kaakkois-Suomi siirtyi Inkerin ja Itämeren maiden kera Venäjän omistukseen. Venäjän haltuun joutunutta Kaakkois-Suomea alettiin kutsua Viipurin kuvernementiksi tai Vanhaksi Suomeksi.

Rauhansopimuksessa oli Kaakkois-Suomen väestölle taattu vain vapaa uskonnonharjoitus, mutta käytännössä jäivät voimaan muun muassa vanhat Ruotsin lait sekä oikeusjärjestys, vieläpä alemmat virkamiehet käyttivät virkakielenäänkin ruotsia. Ylemmissä virastoissa käytettiin sekä saksaa että venäjää. Myöhemmin suoritettiin uudistuksia niin hallinnon kuin oikeuslaitoksenkin alalla.

Väkiluvun kasvu 1700-luvulla

On vaikea sanoa, minkälaiset sodan välittömät seuraukset Raudussa olivat, koska käytettävänä olevat lähteet ovat niukat ja pääasiassa myöhemmältä ajalta. Lukuisia taloja autioitui, asukkaita muutti pois ja toisia tuli sijaan. Suurin osa edellisellä vuosisadalla pitäjään sijoittuneista suvuista näyttää kuitenkin selviytyneen sodan kurimuksesta.

Eräässä lahjoituskirjassa vuodelta 1714 mainitaan Raudussa olleen 188 taloa, mutta ilmeisesti näistä on huomattava osa ollut autiona, sillä kymmenen vuotta myöhemmin mainitaan pitäjän taloluvuksi 163. Vuosina 1728–29 toimitetussa verorevisionissa selvitettiin yksityiskohtaisesti asutusta ja verotusta koskevat kysymykset. Maakirjassa todetaan, että pitäjässä oli Ruotsin vallan aikana ollut kaikkiaan 214 taloa aateriluvun ollessa 126 1/2. Taloluku tuli revisionin mukaan olemaan 195, joista 191 kuului lahjoitusmaihiin ja 4 pappiloihin. Lahjoitusmaihiin kuuluvista taloista oli asuttuja 157 1/2, äskettäin uudelleen asutukseen otettuja 12 sekä autioita 21 1/2. Näin siis vielä monta vuotta sodan jälkeen tuntuivat vainovuosien hävityksen jäljet.

Väestön kasvusta ei välittömästi sodan jälkeen ole täysin tarkkoja tietoja. Vuonna 1731 oli Raudussa 295 henkirahaa maksavaa asukasta, heistä

5 säätyhenkilöä. Henkirahaa maksoivat 15–60-vuotiaat henkilöt. Vuonna 1740 oli henkirahaa maksavia yhteensä 528 ja heistä oli miehiä 295 ja naisia 233. Kymmenen vuotta myöhemmin eli 1750 oli henkirahaa maksavia 876, joista miehiä oli 504 ja naisia 372. Talonpoikaistalojen ruokakuntia oli viimeksi mainittuna vuonna 272 ja torpparien ja itsellisten ruokakuntia 53. Vuodelta 1753 on sitä paitsi tarkka tietokin pitäjän väkiluvusta. Asukasmäärä kohosi silloin 2397:ään. Ruokakuntaa kohden tuli siten enemmän kuin seitsemän henkeä. Vuonna 1760 oli ruokakuntien luku 340 ja niistä oli 290 talonpoikaisia. Henkirahaa maksavia oli yhteensä 906. Talonpoikaisia sekä torpparien ruokakuntia oli vuonna 1780 yhteensä 377 sekä itsellisten 23. Henkikirjaan on merkitty 689 miestä ja 520 naista eli yhteensä 1209 henkeä. Tästä määrästä oli säätyläisiä 64. Pitäjän kokonaisväkiluku oli näin ollen noin 2900 henkeä. Vuonna 1818 oli Raudussa 547 talonpoikaista ja torpparien ruokakuntaa sekä 104 itsellisten ruokakuntaa, Pitäjän kokonaisväkiluku oli silloin 1930 miestä ja 2110 naista eli yhteensä 4040 henkeä.⁴ Jos arvioidaan väestön määrän olleen isovihan jälkeen noin parisen tuhatta henkeä, oli väkiluku vuosisadan aikana kasvanut kaksinkertaiseksi.

Rautu läänitetään venäläisille

Rautulaisten samoin kuin monien muidenkin Karjalan pitäjien asukkaiden elämälle tuli Venäjän valtakauden aikana antamaan erityisen sävynsä lahjoitusmaajärjestelmä. Ensimmäiset läänitykset Pietari Suuri antoi Kannakselta jo sodan aikana vuonna 1710. Ennen rauhan tekoa lahjoitettiin venäläisille virkamiehille ja upseereille kaikkiaan 2740 talonpoikaistaloa sekä Suomenlahden itäosassa olevat saaret. Suuri osa näistä peruutettiin kuitenkin 1720. Myöhemmin läänitysten antaminen aloitettiin uudelleen.

Rautu läänitettiin ensimmäisen kerran sodan aikana. Maaliskuun 31. päivänä 1714 kenraali Adam Weide sai Raudusta Vehmaisten ja Leinikylän hovit sekä 188 talonpoikaistaloa. Läänitys käsitti ilmeisesti koko Raudun, mutta varmaankin huomattava osa edellä mainituista taloista oli silloin autiona. Weiden läänitys on nähtävästi peruutettu 1720.⁵

Tammikuun 5. päivänä 1725 Rautu läänitettiin uudelleen. Silloin sen sai sotamarsalkka ruhtinas Nikita Ivanovitsh Repnin. Ruhtinas Repnin kuoli jo seuraavana vuonna ja Rautu läänitettiin kreivi Anton Devierille. Devierin isännöisyys jäi sekin vielä sillä erää lyhyeksi, sillä Devier menetti asemansa hovissa ja hänet karkoitettiin Siperiaan. Laivaston kenraaliadjutanti kamariherra Stepan Lopuchin sai nyt 12 päivänä kesäkuuta 1727 annetulla lahjakirjalla Raudun ikuisiksi omaisuudekseen. Vuoden 1728 revisionin mukaan

lahjoitus käsitti 191 taloa, 97 23/48, aateria. Lopuchinin kuoleman jälkeen 1740-luvun alussa Raudun lahjoitusmaa palautui kruunulle. Keisarinna Elisabet määräsi 24 päivänä joulukuuta 1743 annettavaksi Raudun uudelleen armon saaneelle kreivi Devierille ikuiseksi omaisuudeksi. Senaatin käsky lahjoituksen luovuttamiseksi annettiin jo kaksi päivää myöhemmin. Samalla kertaa Devier sai myös läänityksiä Venäjältä ja niin suomalaiset kuin venäläisetkin alueet luovutettiin läänityksen saajalle »kaikkine niihin kuuluvine asukkaineen ja maineen».⁶

Kreivi Anton Devierin kuoltua perivät Raudun lahjoitusmaan hänen kolme poikaansa: kenraaliluutnantti kamariherra Peter Antonovitsh, majuri Anton Antonovitsh ja vänrikki Alexander Antonovitsh. Perillisten kesken jaettiin lahjoitusmaa kolmeen osaan. Rautuun muodostui jaon jälkeen kolme lahjoitusmaahovia omine alueineen: Vehmainen, Leinikylä ja Sumpula, Vehmaisten, Leinikylän ja Sumpulan vallat, niinkuin kansan keskuudessa sanottiin. Näistä oli kaksi ensiksi mainittua ollut läänitysten kantatiloina jo Ruotsin valtakaudella. Vehmainen pysyi kauimmin Devierin suvun hallussa. Toiset hovit joutuivat oston kautta uusille omistajille.

Sumpulan hovi

Sumpulan hovi joutui perinnönjaossa kenraaliluutnantti Peter Devierille. Sumpulan lahjoitusmaahan kuuluivat seuraavat kylät: Dudenitsa, Huuhti, Kaskaala, Korlee, Kuninkaanselkä, Mustilanmäki, Palkeala, Pienautio, Raudunkylä, Riikola, Ristautio, Räiskälä, Sirkiänsaari, Sumpula ja Suurporkku. Kylissä oli kaikkiaan 70 taloa ja 32 7/12 aateria.

Tämän lahjoitusmaan alueella sijaitivat myöskin pappilat, jotka eivät kuuluneet itse lahjoitusmaahan.

Kenraaliluutnantti Devier myi 20. päivänä tammikuuta 1767 Sumpulan lahjoitusmaan keisarilliselle hoviapteekkarille hovineuvos Magnus Vilhelm von Briskornille 7.000 ruplan hinnasta. Kauppa sai keisarinna Katariina H:n vahvistuksen 3. päivänä heinäkuuta samana vuonna. Tämä kauppa oli tietyllä tavalla suorastaan historiallinen: se oli ensimmäinen lahjoitusmaakauppa Vanhassa Suomessa.⁷

Hovineuvos von Briskorn kuoli 1781, jolloin tilan perivät hänen poikansa hovineuvos majuri Johan (Ivan) von Briskorn, prokuraattori Carl von Briskorn, insinöörieversti ritari Alexander von Briskorn, kollegineuvos Jacob von Briskorn, salaneuvos ritari Fredrik von Briskorn ja Maxim von Briskorn.⁸

Sumpulan hovi

Huhtikuun 29. päivänä 1799 vuokrasi Sumpulan lahjoitusmaan kollegiasessori Mattias Vilhelm Hoppius kuuden vuoden ajaksi. Vuotuinen vuokrasumma oli 1.500 ruplaa, minkä lisäksi oli suoritettava vielä joitakin pieniä maksuja. Vuokraaja sai puolestaan nauttia kaikki lahjoitusmaalta saatavat tulot. Vuokraajan oli pidettävä pellot hyvässä viljelyksessä sekä huolehdittava tiluksen rajoista ja metsistä.⁹

Kuuden perillisen kesken jaettuna olisi Sumpulan lahjoitusmaa pirstoutunut niin pieniin osiin, ettei niistä olisi kenellekään ollut sanottavaa hyötyä. Sen tähden majuri Johan von Briskorn osti itselleen veljiensäkin osuudet. Jo 1798 oli Jacob myynyt oman osuutensa Fredrikille 3.000 ruplasta, mutta kesäkuussa 1804 Jacob myi sekä itselleen hankkimansa että toisten veljesten osuudet, saatuaan siihen valtakirjan, Johanille 13.000 ruplasta. Johan von Briskornin hallussa Sumpula oli vuoteen 1820, jolloin hän, joulukuun 9. päivänä, myi sen eversti Alexander von Fockille. Kauppahinta oli 135.000 seteliruplaa.¹⁰

Sumpulan lahjoitusmaa lunastettiin vuonna 1875. Kantatila, jonka pinta-ala oli 1606 hehtaaria, oli von Fock-suvun hallussa vuoteen 1919, jolloin maanviljelijä Nestor Toivonen osti sen.

Sumpulan lahjoitusmaalle muodostettiin Korleen kylään Korleen hovi, joka käsitti talon numero 1:n maat. Tämän hovin omisti vuodesta 1901 lähtien valtioneuvos Aleksis Engman, joka oli solminut avioliiton Anna Fockin kanssa. Nimismies J. R. Relander osti hovin valtioneuvoksetar Engmanilta ja myi sen kunnalle, joka vuorostaan 1930-luvulla käytti sen maat asutustarkoituksiin.

Sumpulan hovin kaksikerroksinen komea päärakennus paloi sodan aikana 1918. Sitä ympäröi kaunis puisto.

Leinikylän hovi

Toinen kolmannes Raudun lahjoitusmaasta, Leinikylän hovi, joutui kreivi Anton Devierin perintönä hänen samannimiselle pojalleen Antonille. Lahjoitusmaahan kuului 32 7/12 aateria, kuten Sumpulaankin. Taloja oli 58. Lahjoitusmaa käsitti seuraavat kylät: Haapakylä, Huttula, Keripata, Kuusen-kanta, Leinikylä, Luukkolanmäki, Maanselkä, Mitronmäki, Mäkrä, Orjansaa-ri, Pirholanmäki, Sissonmäki, Suurhousu, Terolanmäki, Tokkari ja Vepsa.¹¹

Leinikylän lahjoitusmaan hovileireineen ja kaikkine siihen kuuluvine etuineen osti Viipurin kuvernementin, varakuvernööri kenraaliluutnantti Nikolai Engelhardt Pietarissa syyskuun 19. päivänä 1769 päivätyllä kauppakirjalla 9.500 ruplan kauppahinnasta. Kun kuvernööri Engelhardt kuoli 1778, osti hovipankkiiri paroni Johan von Freederieks Leinikylän hovin kaikkine maineen syyskuun 5. päivänä 1778 Engelhardtin leskeltä Helenalta, o.s. Weckroth, 20.000 hopearuplasta. Paronitar von Freedericks hallitsi tilaa miehensä kuoleman jälkeen.¹² Solmittuaan avioliiton Helena von Freederieksin kanssa oli Leinikylän isäntänä vuodesta 1788 kuolemaansa asti vuoteen 1791 insinöörikapteeni paroni Carl Franz Albert von Pirch.

Paronitar vuokrasi viideksi vuodeksi tammikuun 1. päivästä 1792 lukien Leinikylän kirjuri Andreas Hangelinille. Vuokrana oli maksettava vuosittain 1.500 ruplaa, minkä lisäksi oli toimitettava paronittarelle Pietariin 1000 puntaa heiniä joka talvi. Hangelin ei pystynyt täyttämään vuokrasopimusta ja uudeksi vuokraajaksi tuli maaliskuun 11. päivänä 1796 Andreas Widemarck, mutta tältäkin joutui tila edelleen Johan Alexander Wanckille joko 1797 tai 1798. Wanck hoiti Leinikylää kuolemaansa asti vuoteen 1800.

Leinikylän hovi

Paronitar von Pirch oli tällä välin mennyt uusiin naimisiin keisarillisen hovilääkärin valtioneuvos J. C. Weltzinin kanssa eikä enää vuokrannut tilaa kenellekään. Vuonna 1806 kenraaliluutnantti Bernhard (Boris) von Fock osti Leinikylän lahjoitusmaan valtioneuvoksetar Weltziniltä. Kenraaliluutnantti von Fockin kuoltua 1813 hoiti tilaa hänen leskensä Katariina o.s. Lidens (Liiders).¹³

Rouva von Fock myi 20. päivänä syyskuuta 1817 hovineuvoksetar Amalia von Kroneekille Leppäkylän hovileiriksi sanotun, koko Huttulan kylän käsittävän alueen 3.000 seteliruplan hinnasta. Huttulassa oli vuoden 1728 revisioonin mukaan 1/2, aateria ja 3 taloa. Rouva Kroneck oli jo aikaisemmin ostanut muutamia alueita Vehmaisten hovista.¹⁴

Vuonna 1824 myytiin Leinikylän lahjoitusmaasta ylihovitallimestarille kenraalimajuri paroni Peter von Freederieksille 21 1/8 aateria. Kauppaan kuuluivat itse hovi sekä seuraavat kylät: Haapakylä, Leinikylä, Luukkolanmäki, Mitronmäki, Mäkrä, Orjansaari ja Sissonmäki. Näissä oli yhteensä 30 taloa. Paronitar Sofia Freederieks myi lahjoitusmaan valtiolle 1879, mutta kantatila, joka käsitti noin 100 hehtaaria, jäi hänen perillisilleen. Maanviljelijä Nikolai Averin osti myöhemmin osan tilasta, hovi mukaan luettuna, sekä opettaja J. P. Kokko osan. Puiston ympäröimä hovin päärakennus oli uusklassillista tyyliä, osittain kaksikerroksinen ja siinä oli 75 huonetta. Se oli rakennettu 1800-luvun alkupuolella.¹⁵

Osa Leinikylän lahjoitusmaasta jäi Fockeille, nimittäin edellämainitun aatelismarsalkan pojalle kenraaliluutnantti Boris Fockille (k. 1845) ja edelleen tämän samannimiselle pojalle kaartinluutnantti Boris Fockille (k. 1899). Tämä ns. Maanselän hovi käsitti Kuusenkannan, Maanselän, Pirholanmäen, Terolanmäen ja Tokkarin kylät, joissa oli yhteensä 15 taloa ja 7 1/24 aateria. Hovin puinen päärakennus on vuodelta 1772. Maanselän lahjoitusmaa lunastettiin 1873. Kantatila, pinta-alaltaan 349 hehtaaria, jäi Boris Fockin perillisille kreivitär K. Liiders-Weymarnille, everstin rouva Maria Nerotoville ja valtioneuvoksetar Anna Engmanille.

Edellä mainitun kenraaliluutnantti Boris Fockin leski rouva Sofia Fock myi miehensä kuoleman jälkeen kauppias Martin Eppingerille Vepsän kylän, jossa oli 9 taloa ja 3 1/8 aateria sekä Gottlieb Buttenhofille 2 taloa, 19/23 aateria ja Gustaf Buttenhofille yhden talon, 1/2 aateria. Vepsän kylä oli kuitenkin jo pian uudelleen Fockien hallinnassa.¹⁶

Vehmaisten hovi

Alexander Devierille jääneeseen Vehmaisten lahjoitusmaahan kuului 64 taloa, 32 5/12, aateria. Siihen kuuluivat seuraavat kylät: Haukkala, Kelliö, Keripata, Kopola, Kärsälä, Liippua, Miettälänmäki, Nuijala, Paksupolvi (Variksela), Pienporkku, Potkela, Raasuli, Savikkola, Savola, Sunikkala, Suvenmäki, Vakkila ja Vehmainen.¹⁷

Alexander Devierin jälkeen Vehmaisten lahjoitusmaan perivät hänen poikansa Nikolai, jonka osalle tuli 16 5/32 aateria ja Ivan, joka sai 16 25/96 aateria. Alexander Devierin leski Maria Petrovna solmi uuden avioliiton eversti Mihaila Jakovlevin kanssa. Käkisalmelainen kauppias Ivan Gavrilovitsh Lisitzin vuokrasi 1796 koko lahjoitusmaan. Kreivi Ivan Devierin kanssa hän teki vuokrasopimuksen tammikuussa ja kreivi Nikolai Devierin kanssa toukokuussa. Nikolai Devier näyttää ottaneen perintöosuutensa omaan hoitoonsa vuonna 1801, mutta Ivanin kanssa Lisitzin uudisti vuokrasopimuksen 1806. Vuonna 1808 kenraaliluutnantti Alexander von Fockin puoliso Anna von Fock osti koko Vehmaisten lahjoitusmaan. Hän maksoi Nikolai Devierille 20.000 ja Ivan Devierille 17.000 ruplaa. Tähän päättyi Devierien kausi Raudun lahjoitusmailla.¹⁸

Anna von Fock myi 7. päivänä lokakuuta 1815 hovineuvoksetar Amalia von Kroneekille, o.s. Walter, Miettälän, Kelliön ja Suvenmäen kylät 14.000 ruplan hinnasta. Kyliin kuului 3 1/2 aateria. Kauppakirjassa mainitaan, että Miettälässä oli 34, Suvenmäellä 29 ja Kelliössä 6 »sielua». Kauppias Nikolai

*Vehmaisten
hovi*

Lisitzin osti 7. päivänä marraskuuta 1823 Pienporkun, Potkelan ja Savikkolan kylät, jotka käsittivät 3 13/24 aateria. Kauppahinta oli 21.700 ruplaa.¹⁹

Myöhemmin erotettiin Vehmaisten lahjoitusmaasta Kopolan, Kärsälän, Liippuan, Nuijalan, Raasulin ja Savolan kylät, jotka yhdessä edellä mainittujen Kelliön, Mietttilän ja Suvenmäen kylien kanssa muodostivat Mietttilän hovin. Hovin omistajana oli kollegineuvos Shepeleff, joka oli mennyt naimisiin Olga von Fockin kanssa. Vehmaisten kantatila sekä Haukkalan, Keripadan, Sunikkalan, Vakkilan, Varikselan ja Vehmaisten kylät jäivät rouva Anna von Fockin kuoltua hänen tyttärelleen Charlotta von Fockille. Tähän lahjoitusmaan osaan kuului 14 133/192 aateria.

Valtio lunasti Vehmaisten ja Mietttilän lahjoitusmaat 1873. Näiden lahjoitusmaiden yhteinen pinta-ala oli 7850 hehtaaria. Vehmaisten hovin kantatila jäi lahjoitusmaiden lunastamisen yhteydessä valtiolle. Se vuokrattiin marraskuun 14. päivänä 1885 A. Rendolphille 25 vuodeksi hyvin halvasta vuokra summasta. Rendolphin jälkeen tilaa viljeli vuosisadan vaihteesta lähtien hänen perillisensä kreivi Aleksis Steven-Steinheil. 1920-luvulla se jaettiin asutuslautakunnan välityksellä asutustiloiksi. Hovin matala yksikerroksinen päärakennus sitä ympäröivine maineen joutui Joron omistukseen. Vehmaisten hovi oli ollut läänityksen kantatilana jo Ruotsin vallan aikana.

Mietttilän hovin omistivat lahjoitusmaiden lunastuksen jälkeen mm. maalarimestari Karl Oskar Thelin ja sitten vuodesta 1891 lukien meijjeristi Kristian Stauffer. Myöhemmin jaettiin maat asutustiloiksi.

Potkelan hovi lunastettiin valtiolle 1880. Hovin kantatila siirtyi vuonna 1893 Thelineille, jonka takia sitä kutsuttiinkin Thelinin hoviksi. Vuonna 1919 Raudun kunta osti sen 165.000 markan kauppahinnasta. Sen maat olivat vuokralla ja viimeksi yhteisviljelyksessä kunnalliskodin kanssa.²⁰

Lahjoitusmaiden verotus

Lahjoitusmaiden omistajien, donataarien, ja talonpoikien välisestä oikeudellisesta suhteesta ei Venäjän vallan alkuaikoina ollut annettu tarkkoja määräyksiä. Donataareilla oli silloin muun muassa oikeus verottaa talonpoikia mielensä mukaan. Tämä aiheutti lahjoitusmailla kestäättömän tilanteen, sillä verokuorma nousi lahjoitustiloilla kohtuuttomaksi.

Lahjoitusmaiden omistajilla oli oikeus muodostaa talonpoikien tiloista kantatiloja eli hovileirejä muuttamalla talonpojat johonkin toiseen paikkaan alueellaan. Tätä oikeutta käytettiin 1700-luvun alkupuolella vielä suhteellisen vähän, sillä lahjoitusmaiden omistajat olivat suurimmaksi osaksi Venäjän rikkaimpia ylimyksiä, jotka asuivat joko laajoilla venäläisillä tiluksillaan tai kaupungeissa. Tilanne muuttui myöhemmin, kun lahjoitusmaat alkoivat perinnönjakojen tahi kauppojen johdosta vaihtaa omistajia. Silloin suomalaiset lahjoitusmaat olivat useinkin omistajiensa ainuita maaomistuksia ja sen tähden omistajat pyrkivät hyötymään niistä mahdollisimman paljon.

Raudussa oli jo 1600-luvulla kaksi kantatilaa eli hovia: Vehmaisten ja Leinikylän hovit, joista edellinen oli ollut Örneholman vapaaherrakunnan ja jälkimmäinen Johan Gallen läänityksen kantatila. Vehmaisten hovin aateriluvuksi vahvistettiin vuoden 1728 revisionissa 1 2/3. Leinikylän hovin omistuksessa oli 1760 Leinikylän talo numero 5, joka aikaisemmin oli ollut Tuomas Kurosen omistuksessa. Tila oli 1 aaterin suuruinen. Vuonna 1780 hoviin kuului myös tila numero 4 ja sitä paitsi hovi viljeli lisäksi tiloja 2 ja 3. Vuonna 1760 oli tilalla n:o 2 asunut Antti Orava, tilalla n:o 3 Taavetti Hannikainen ja tilalla n:o 4 Mikkeli Palmia. Vuonna 1818 hovin aateriluku oli 3 1/2. Sumpulan hoviin kuuluivat 1760 Sumpulan tilat 2 ja 3, joista edellinen oli 1750 ollut nimismies Johan Merlinin ja jälkimmäinen Tuomas Hyrkäksen omistuksessa. Vuonna 1780 hovi viljeli myös entistä Lemmetyn tilaa, tilaa n:o 1.²¹

Ensimmäisen kerran järjestettiin venäläisten toimesta verotuskysymykset vuonna 1714. Kunkin talon oli suoritettava silloin veronsa luonnontuotteina: tervana, rukiina, ohrina ja kauroina. Sodan köyhdyttämän väestön verorasitus

oli kuitenkin liian raskas ja sen tähden Viipurin ylikäskynhaltija Shuvalov järjesti verotuksen uudelleen 1720. Sen jälkeen oli jokaiselta talolta maksettava 2 ruplaa rahaa, 2 tynnyriä rukiita, 1 setvertikkö (4,77 kappa) ryynejä ja 3 naulaa voita. Lisäksi 20 taloa antoi härän ja 4 taloa lampaan. Voi, härkä ja lampaat voitiin suorittaa rahana. Varsinaisten verojen lisäksi talonpojat joutuivat hankkimaan sotaväelle muonaa ja rehuja sekä toimittamaan miehiä yleisiin töihin. Lahjoitusmailla verotus oli raskaampaa kuin kruununtiloilla, sillä lahjoitusmaatalonpoikien oli maksettava kruununverojen lisäksi lahjoitusmaiden omistajille maanvuokraa, jonka määrä riippui isännän tahdosta. Lahjoitusmaatalonpojat köyhtyivät tämän takia. Heiltä jäi monesti maksamatta kruunun tai donataarin osuus; kumpi ennätti ensin, se sai osuutensa, toinen jäi ilman. Ylikäskynhaltija Shuvalovin aloitteesta suoritettiin tästä syystä verotuksessa sellainen muutos, että lahjoitusmaiden erityiset verot lakkautettiin ja lahjoitusmaiden isännät saivat kantaa itselleen 2/3 entisistä kruununveroista ja loput 1/3 jäivät kruunulle.²²

Verotuksen uudelleen järjestämiseksi määrättiin 1726 toimitettavaksi verollepano eli maarevisioni, mikä toteutettiin vuosina 1728–29. Uusi verotus tuli voimaan vuoden 1731 alussa. Tämän ns. vuoden 1728 revisionin pohjalle rakentuivat sitten Kaakkois-Suomen verotusolot seuraavien vuosikymmenien ajan.

Verotusta uusittaessa oli tarkoituksena järjestää verotusolot lähinnä Ruotsin vallan aikaiselle kannalle, mutta kaikissa kohdin ei Ruotsin oloja voitu kuitenkaan pitää esikuvana. Vanhat verotusyksiköt samoin kuin entinen veronkantotapakin säilytettiin, mutta lahjoitusmaiden omistajien ja kruunun kesken jo aikaisemmin vahvistettu verojen jakoperuste pidettiin kuitenkin voimassa.

Lahjoitusmaiden isännille tulevan vero-osuuden muodostivat Käkisalmen eteläläänissä vuotuinen vero, lammas-, voi-, pellava- ja heinävero, päivätövilja sekä mylly-, karja- ja pappilanvero. Kruunulle maksettiin seuraavat verot: kyytiraha, linnanrakennusapu, stationvilja, henkirahat, laamannin- ja tuomarinvero sekä käräjäkapat. Lahjoitusmaatalonpoikien tuli suorittaa viljaveronsa luonnossa, mutta kruunun talonpojat saivat maksaa sen rahana kruununhinnan mukaan, joka oli alhaisempi kuin tavalliset markkinahinnat. Päivätöitä täytyi lahjoitusmailla suorittaa niiden talonpoikien, jotka asuivat enintään kahden penikulman päässä hovista. Käkisalmen eteläläänissä oli aaterilta tehtävä 12 jalka- ja 6 hevostyöpäivää. Donataareilla oli sitäpaitsi oikeus muuttaa vaikka koko vero päivätöiksi, joiden arvo laskettiin käypää työpalkkaa halvemmaksi.

Käkisalmen eteläläänissä suoritettiin lahjoitusmaiden omistajille aaterilta 2 ruplaa 56 kopekkaa rahaa, 26 $\frac{2}{3}$ kopekkaa lammassvero, 16 kopekkaa voiveroa, 32 kopekkaa lanka- eli pellavarahoja, 21 $\frac{1}{3}$ kopekkaa heinäveroa sekä viljaa 6 tynnyriä, josta $\frac{2}{3}$ oli ruista $\frac{1}{3}$ ohraa sekä sitä paitsi 1 tynnyri 8 kappaa kauraa. Päivätyöviljaa suoritettiin 2 tynnyriä, siitä puolet rukiina.

Kruunulle maksettiin 16 kopekkaa kyytivapautusrahaa ja 42 kopekkaa linnanrakennusapua sekä 2 tynnyriä stationviljaa. Henkirahoina kannettiin 24 kopekkaa säätyhenkilöiltä ja 12 kopekkaa talonpojilta. Laamanninveroa maksettiin 12 kopekkaa ja tuomarinveroa 24 kopekkaa ruokakunnalta. Teinirahojat maksoivat talolliset 6 ja populit 3 kopekkaa taloudelta.

Revisionissa tulivat lahjoitusmaiden verot tarkoin määrätyiksi, mikä lahjoitusmaatalonpoikien kannalta oli ensiarvoisen tärkeä etu. Verotusta järjestettäessä maakunta kärsi vielä sodan seuraamuksista, minkä takia verot määrättiin hyvin kohtuullisiksi.

Kun veromäärät laskettiin revisionissa vielä Ruotsin rahana, oli Raudussa revisionin mukaan talonpoikien maksettava lahjoitusmaiden isännille kaikkiaan rahana 1072 talaria 8 äyriä 16 penninkiä, minkä lisäksi vielä myllyvero 20 talaria, ja viljana 779 tynnyriä 26 $\frac{2}{3}$ kappaa ruista ja ohraa sekä 121 tynnyriä 27 $\frac{1}{6}$ kappaa kauraa. Kruunulle oli maksettava rahana 176 talaria 21 äyriä 19 penninkiä sekä viljana 194 tynnyriä 30 $\frac{2}{3}$ kappaa ruista ja ohraa. Kun kuitenkin revisionin aikana pitäjistä oli autiona 7 $\frac{47}{48}$ aateria, ei tältä osalta veroja voitu kantaa, mikäli joku talollinen ei ollut ottanut ko. taloja viljelykseensä. Kruunun osuuteen on laskettu kyytivapautusraha, linnanrakennusapu sekä stationvilja. Edellä esitetyn kruunun osuuden lisäksi maksettiin henkirahaa 112 talaria 17 äyriä, laamanninrahoja 35 talaria 17 äyriä, tuomarinrahoja 71 talaria 2 äyriä, teinirahojat 32 talaria 5 äyriä sekä kärjäkappoina 20 tynnyriä 16 kappaa viljaa. Nämä viimeksi mainitut veromäärät ovat vuodelta 1731.²³

Lahjoitusmaiden omistajilla oli oikeus vaatia päivätyövero, 2 tynnyriä aaterilta, mikä edellisessä laskelmassa on otettu huomioon, suoritettavaksi päivätöinä. Raudun talonpoikien olisi ollut suoritettava vuosittain 1170 jalka ja 585 hevostyöpäivää.

Verotuksen uudelleen järjestäminen tuli 1700-luvun puolivälin jälkeen ajankohtaiseksi, kun maakunta oli vuosikymmenien kuluessa jonkinverran vaurastunut ja sen väestömäärä oli lisääntynyt. Vuonna 1765 määrättiin toimeenpantavaksi uusi yleinen verorevisioni, mutta kun revisionikomissioni ei 37 vuoteen saanut työtään päätökseen, luovuttiin koko yrityksestä.

Hallitus pani kuitenkin toimeen joitakin verouudistuksia. Vuonna 1783 lakkautettiin henkirahojen kanto sekä kruunun vero-osuus lahjoitusmailla ja

niiden sijaan määrättiin jokaisen talonpoikaisen miespuolisen henkilön maksettavaksi 70 kopekkaa ns. podushnie- eli päärahoja. Kruununpalvelijain veronkanto lopetettiin samalla ja päärahojen kokoaminen jätettiin talonpoikien valitseville veronkantajille, joita sanottiin viuburnoiksi. Päärahojen kanto kärsi siitä, että väenlaskuja toimitettiin harvoin. Vero oli näin maksettava jo kuolleestakin henkilöstä, mutta toisaalta sitä ei tarvinnut suorittaa niistä, jotka eivät olleet vielä tulleet luetteloihin merkityiksi, vaikka olivatkin jo varttuneet täysikasvuiseksi. Päärahan määrää korotettiin moneen otteeseen. Vuonna 1797 suoritettiin mm. 20 prosentin korotus. Lopulta päärahaa oli maksettava 2 ruplaa hengeltä.

Vuodesta 1766 oli kruunu vaatinut talonpojilta heiniä sotaväen tarpeisiin. Vuonna 1783 annettiin kameraalihovin tehtäväksi määrätä vuosittain manttaalilta suoritettava heinämäärä. Heinä voitiin korvata rahana, jolloin hintana oli 5 kopekkaa puudalta, mutta kun kuljetuskustannukset otettiin huomioon, kohosi korvaus tavallisesti 50–70 kopekkaan puudalta. Vuonna 1792 suoritettiin vero- eli repartitioheinää 2 1/2 puutaa vakan tilalta.

Vuonna 1780, siis ennen podushnieveron käyttöön ottamista, maksettiin Raudussa henki- ja teinirahoja sekä laamannin- ja tuomarinveroa seuraavasti:²⁴

Hovi	Taloja	Ruokakuntia		Henkilöitä		Henkirahoja rupl.kop.
		Talomp. ja torpp.	Loisia	à 24 kop	à 12 kop	
Leinikylä	58	116	12	21	350	47,04
Vehmainen	64	121	6	11	388	49,20
Sumpula	69	140	5	32	407	56,52
Yhteensä	191	377	23	64	1145	152,76

	Laamannin- ja Teinirahat tuomarinvero	
	rupl.kop.	rupl.kop.
Leinikylä	23,04	7,68
Vehmainen	22,86	7,62
Sumpula	26,10	8,70
Yhteensä	72,00	24,00

Lahjoitusmaiden isäntien vero-osuus, vilja ja muut veroparselit rahaksi laskettuina, oli vuonna 1802 eri hoveissa seuraava:²⁵

Hovi	Veroparselit rahaksi laskettuina rupl.kop.	Päivätyöt
Leinikylä	1908,30	7815
Vehmainen:		
revisionivero	2180,83	
kontrahdin muk.	1563,71	2337
Sumpula	1733,12 ¹ / ₂	8789
Yhteensä	7385,96 ¹ / ₂	18941

Oheisesta taulukosta näkyy selvästi Vehmaisten hovin osalta, miten paljon donataarit saattoivat yksityisillä sopimuksilla korottaa alustalaistensa veroja. Huomattava ero päivätöiden määrässä Vehmaisten ja muiden hovien välillä johtuu siitä, ettei Vehmaisissa harjoitettu kyseessä olevana aikana maanviljelystä, joten päivätöitä jouduttiin suorittamaan etupäässä vain heinäkorjuun aikana.²⁶

Mainittakoon, että toistakymmentä vuotta myöhemmin olivat Sumpulan lahjoitusmaan verotulot yhteensä 3.198 ruplaa 38 kopekkaa eli yli 84 prosenttia suuremmat kuin vuonna 1802.²⁷ Päivätöitä oli sen sijaan suoritettu aikaisempaa vähemmän eli vain 6.000. Leinikylän hovin verotulot olivat 1819 yhteensä 3.986 ruplaa ja 76 kopekkaa. Päivätöiden määrää ei ole ihuotettu.²⁸

Edellämainittua heinäveroa, repartitioheinää, ja viinanpolttoveroa suoritettiin vuoden 1819 tietojen mukaan seuraavasti:

Hovi	Heinävero		Viinanpolttovero	
	Leiviskää	naulaa	Leiviskää	naulaa
Leinikylä	1304,05		678,00	
Vehmainen	1489,18		646,15	
Sumpula	1567,09		674,00	
Yhteensä	4361,00		1998,15	

Vuonna 1819 oli Raudussa päärahoja maksavia asukkaita 1856 henkeä.²⁹

Lahjoitusmailla syntyneiden riitajuttujen yhteydessä pyrkivät lahjoitusmaiden omistajat muun muassa rajoittamaan asukkaiden vapaata muutto-oikeutta sekä metsänkäyttöoikeutta, ensi sijassa kaskeamista. Monesti vaadittiin myöskin talonpoikia töihin Pietariin asti. Vuodesta 1797 lähtien alettiin sitä paitsi ottaa miehiä venäläiseen sotaväkeen. Pitäjät jaettiin 500 revisionisielua käsitäviin rekryyttipiireihin, joista vuosittain otettiin 3–5 miestä. Sotaväkeen ottamista pelättiin pitkän palvelusajan takia ja sen vuoksi monet sotaväkeen joutumista peläten piileskelivät pitkät ajat metsissä.

Veroriitoja Sumpulassa

1700-luvun alkupuolella ei Raudussa esiintynyt lahjoitusmaiden isäntien ja talonpoikien välillä mainittavia erimielisyyksiä verotusasioissa. Vuosisadan puolivälissä sattui pari riitajuttua, jotka aiheutuivat voutien laittomasta ja mielivaltaisesta menettelystä. Mutta vuosisadan loppupuolella kehitys alkoi saada uuden suunnan. Lahjoitusmaiden isännät rupesivat lahjoituskirjoihinsa vedoten vaatimaan itselleen suurempia oikeuksia niin verotukseen kuin itse talonpoikiinkin nähden. Raudun donataarit olivat näissä asioissa ensimmäisten joukossa. Lahjoitusmaiden isännät alkoivat vuosisadan loppupuolella asettua asumaan suomalaisille tiluksilleen ja niin he saattoivat entistä paremmin perehtyä paikallisiin oloihin ja valvoa siten paremmin omia etujaan. He samoin kuin useimmiten heidän voutinsakin olivat tottuneet Venäjän oloihin, jossa vallitsi maaorjuus. Venäläisiä menetelmiä pyrittiin soveltamaan Suomenkin lahjoitusmailla.

Raudun lahjoitusmailla sattuneista lahjoitusmaiden omistajien ja talonpoikien välisistä erimielisyyksistä ja niistä aiheutuneista oikeusjutuista on tässä syytä esittää joitakin esimerkkejä.

Sumpulan lahjoitusmaan myynti hovineuvos Magnus von Briskornille oli ensimmäinen lahjoitusmaakauppa Vanhassa Suomessa, kuten aikaisemmin on jo mainittu. Uusi omistaja halusi saada täyden hyödyn omaisuudestaan ja sen takia hän saadakseen erityisesti lisätyksi päivätöiden määrää teki talonpoikiensa kanssa sopimuksen eli kontrahdin alustalaistensa vero- ja päivätyövelvollisuudesta elokuun 12. päivänä 1772. Tässä vuoden 1772 sopimuksessa oli kolme kohtaa:

1. Talonpojat lupasivat maksaa veronsa hovineuvokselle ja hänen perillisilleen joka vuosi oikeaan aikaan ilman rästejä vuoden 1728 maakirjan mukaan.

2. Talonpojat sitoutuivat valitsemaan joka vuosi keskuudestaan starostan ja kymmenniekan, joiden täytyi alituisesti olla hovissa. Edelleen sitoutuivat talonpojat toimittamaan talon suuruuden mukaan kelvollisia henkilöitteloihin merkittyjä työntekijöitä hovin pelloilla, vainioilla ja niityillä suoritettaviin sekä muunlaatuisiin töihin. Kahden aaterin maalta tuli joka viikko olla yhden hevosmiehen hovissa. - Alkuperäisen kontrahdin reunaan oli kirjoitettu, että vaadituista päivätöistä tehdään 2/3 hevosella ja 1/3 jalan. - Varsinaisten päivätöiden lisäksi oli heinänleikkua ja elonkorjuun sekä kylvöaikana jokaisen savun suoritettava kaksi viikkoa ns. apupäiviä, puoleksi hevosella ja puoleksi jalan. Populien oli tehtävä päivätöitä hoviin joka kymmenes viikko.

3. Talonpojat sitoutuivat tekemään tarpeelliset matkat, minne ne sitten vaadittiinkin.

Kontrahdin oli allekirjoittanut von Briskorn itse sekä 63 talonpoikaa.³⁰

Nämä 63 talonpoikaa muodostivat vain noin puolet Sumpulan hovin alustalaisista. Näin ollen ei liene syytä epäillä sitä talonpoikien väitettä, jonka he myöhemmin kontrahdistä syntyneen riitajutun yhteydessä esittivät, nimittäin etteivät kaikki talonpojat edes olleet kontrahdin solmimistilaisuudessa ja että osa heistä oli lähtenyt pois ennen sen allekirjoittamista.

Briskornin tarkoituksena oli nimenomaan päivätyömäärän lisääminen ja siinä hän onnistuikin hyvin. Kun kahden aaterin maalta oli yhden miehen hevosineen oltava joka viikko hovin töissä, oli aaterilta siis tehtävä puolet tästä eli yhden miehen oli oltava hevosineen töissä 26 viikon ajan, mikä päiviksi laskettuna tekee 156 työpäivää aaterilta. Yhteensä oli talonpoikien suoritettava hoviin 5.721 työpäivää, johon määrään sisältyvät myös apupäivät. - Apupäiviä oli kontrahdin mukaan suoritettava 12 joka talolta, mutta jonkinverran myöhemmin oli niiden luku vähennetty 9:ksi.³¹

Talonpoikien päivätyörasitus muodostui näin sangen raskaaksi. Jonkin aikaa talonpojat suorittivat kontrahdin määräykset vastaan hangoittelematta, mutta vuonna 1781 syntyi kontrahdin johdosta oikeusjuttu, joka kesti useita vuosia ja joutui lopulta Venäjän hallitukseen eli senaattiin asti.

Talonpojat valittivat, että heiltä vaadittiin kohtuuttomasti päivätöitä ja apupäiviä. Kaikki talonpojat eivät olleet kontrahdin solmimistilaisuudessa, joitakin oli lähtenyt kesken pois ja jotkut oli pakotettu tekemään sopimus. Talonpojat väittivät myös, että kontrahti oli tehty vain kolmeksi vuodeksi. Vaikka he olivat monta kertaa irtisanoneet sopimuksen ja pyytäneet lievitystä, ei heidän pyyntöjään oltu otettu huomioon. Kantajat anoivat nyt, että he saisivat suorittaa päivätyönsä vuoden 1728 revisionin mukaan.

Kihlakunnanoikeus katsoi, että lahjoitusmaan omistajalla oli oikeus vaatia kontrahdin mukaiset päivätyöt, koska kontrahtia vastaan ei oltu aikaisemmin valitettu, mutta kun ei oltu selvitetty, että kontrahti olisi tehty vain kolmeksi vuodeksi, oli lain mukaan sopimus voimassa vain kuusi vuotta, minkä takia oikeus päätti lakkauttaa sopimuksen. Kun kuitenkin omistajalla oli oikeus vaatia päivätyöviljan sijasta päivätöitä, arvioi oikeus, että päivätöiden verohinnan mukaan olisi aaterilta suoritettava 40 jalka- ja 20 hevostyöpäivää sekä niiden lisäksi lailliset 18 apupäivää. Tämän määrän päivätöitä oikeus velvoitti talonpojat tekemään. Molemmat osapuolet olivat päätökseen tyytymättömiä ja vetosivat laamanninoikeuteen.

Laamanninoikeuden päätöksen mukaan oli talonpoikien suoritettava kontrahdissa sovitut päivätyöt ja kyydit. Talonpojat vetosivat silloin oikeuskollegiin pyytäen laamanninoikeuden päätöksen kumoamista. Oikeuskollegi antoi

päätöksensä asiasta helmikuun 22. päivänä 1784. Se katsoi, ettei riita koskenut talonpoikien oikeudellista asemaa, jota kihlakunnan ja laamanninoikeudet olivat laajasti käsitelleet, vaan yksinomaan kontrahdin voimassaoloaika. Oikeuskollegi asettui kihlakunnanoikeuden kannalle ja tuomitsi kontrahdin yli kuusi vuotta kestäneenä mitättömäksi. Jolleivät asianomaiset pääsisi päivätyövelvollisuutta koskevassa kiistassa yksimielisyyteen, oli asiassa kääntävä Viipurin käskynhaltijalaitoksen hallituksen puoleen.

Briskorn vetosi nyt Venäjän senaattiin. Senaatti ratkaisi jutun heinäkuun 31. päivänä 1785. Se vahvisti oikeuskollegin päätöksen muuten, mutta velvoitti asianomaiset tekemään keskenään uuden sopimuksen. Jos uutta sopimusta ei saataisi aikaan, olisi talonpoikien lähdeittävä pois tiloiltaan.

Kun tällä välin Vanhassa Suomessa oli suoritettu oikeuslaitoksen uudelleen järjestely, mikä sitten kuitenkin muodostui vain väliaikaiseksi, vetosivat talonpojat oikeuskollegin päätöksen saatuaan uuteen piirikunnanoikeuteen sopiakseen isäntänsä kanssa päivätöiden suorittamisesta vastaisuudessa. Mutta kun asia oli juuri senaatin käsiteltävänä, ei piirikunnanoikeus katsonut sillä erää voivansa ottaa asiaa käsiteltäväkseen. Vuonna 1786 talonpojat anoivat piirikunnanoikeudessa uudelleen lievitystä päivätöiden suorittamisesta. Piirikunnanoikeus velvoitti vain asianomaiset sopimaan päivätöiden suorittamisesta senaatin päätöksen mukaan, mutta vapautti talonpojat heille vaadituista rangaistuksista. Briskorn vetosi vielä tämän jälkeen ylimaaoikeuteen, mutta sielläkään ei tehty mitään muutosta aikaisempiin päätöksiin.

Rauha ei silti palannut Sumpulan lahjoitusmaalle. Toukokuussa 1791 torppari Filip Mäkeläinen valitti Sumpulan talonpoikien valtuuttamana piirikunnanoikeudessa, että lahjoitusmaan omistaja vaatii heiltä enemmän päivätöitä kuin revisionissa oli määrätty. Talonpojat esiintyivät nyt asiassa yksimielisemmin kuin aikaisemmin, sillä asianomistajina oli nyt 116 alustalaista. Piirikunnanoikeuden päätös annettiin jo kesäkuun 26. päivänä. Oikeus nojautui ns. Taubilan asiaa tutkimaan määrätyn Viipurin kuvernementtihallituksen ja paikallisten tribunaalien yhteisen kokouksen päätökseen 13. päivästä joulukuuta 1788, jonka mukaan vuoden 1728 revisionia oli pidettävä kaiken verotuksen pohjana. Piirikunnanoikeus katsoi sen tähden senaatin 1785 von Briskornin asiassa antaman päätöksen kumotuksi ja määräsi talonpoikien verot suoritettavaksi mainitun revisionin mukaan sekä velvoitti lahjoitusmaan isännän laillisen rangaistuksen uhalla noudattamaan tätä päätöstä.

Ilmeisesti on kuitenkin talonpojilta vaadittu päivätöitä entisen kontrahdin mukaan, sillä kohta edellä mainitun päätöksen jälkeen alkaa Sumpulassa esiintyä tottelemattomuutta päivätöiden suorittamisessa. Heinäkuun 3. päivänä kävivät hovin kymmenniekka, kruunun vuiburnoi ja nimismies Ryckneck käskemässä Raudunkylässä, Ristautiossa, Suorellaporkulla ja Kuninkaanse-

lällä 49 talonpoikaa suorittamaan hoviin apupäiviä. Näistä jotkut kieltäytyivät kokonaan tulemasta ja toiset sanoivat tulevansa, jos muutkin tulevat. Käkisalmen alimaoikeuden päätöksellä velvoitettiin talonpojat suorittamaan päivätyönsä vaadittaessa 10 hopeatarin sakon uhalla. Mutta tämäkään ei auttanut. Kun seuraavana päivänä käytiin Riikolassa, Palkealassa, Dudenit-sassa, Korleella, Sirkiänsaarella, Huhhdissa ja Kaskaalassa vaatimassa 78 talonpoikaa töihin, nämä kieltäytyivät samoin kuin toiset olivat jo aikaisemmin tehneet. Syyte kieltäytyjiä vastaan nostettiin alimaoikeudessa, josta se sitten joutui piirikunnanoikeuteen.

Piirikunnanoikeus käsitteli asiaa kahdesti vuonna 1792. Talonpojat sanoivat suorittaneensa jo edellisenä vuonna enemmän päivätöitä kuin revisionissa oli määrätty. Briskornin taholta esitettiin yksityiskohtainen laskelma tottelemattomuudesta aiheutuneista menetyksistä. Oikeus päätti pysyä aikaisemmassa päätöksessään ja hylätä korvausvaatimuksen, koska talonpojat olivat velvolliset suorittamaan päivätyönsä revisionin eikä kontrahdin mukaan. Briskorn vetosi vielä ylimaoikeuteen, mutta se vahvisti piirikunnanoikeuden päätöksen tammikuun 26. päivänä 1793.

Päivätyöriita oli siis tällä kertaa saanut talonpoikia tyydyttävän ratkaisun, mutta torppari Mäkeläistä syytettiin sen jälkeen talonpoikien yllyttämisestä tottelemattomuuteen. Syyte häntä vastaan raukesi sen jälkeen, kun hän 1796 oli kuollut.³²

Vuonna 1797 riita samasta kontrahdistista oli jälleen esillä. Silloin jätettiin Viipurin kuvernementtihallitukselle kolmen Sakkolan ja kahden Raudun talonpojan allekirjoittama valituskirjelmä, jossa sanottiin, että talonpojat olivat esi-isiensä ajattelemattomasti allekirjoittamien kontraktien johdosta joutuneet suorittamaan isännilleen varsinaisten verojen ohella jokaiselta aate-riilta 28 viikkoa päivätöitä vuosittain. Talonpojat valittivat köyhyyden ja kurjuuden lisääntyneen tämän takia, sillä aikaa ei jäänyt enää riittävästi omiin töihin. He pyysivät, että aikaisemman senaatin päätöksen mukaan saataisiin aikaan vapaaehtoinen sopimus riitakysymyksessä.

Kuvernemettihallitus määräsi piirikunnanoikeuden tutkimaan asian. Tutkimuksen suorittivat piirikunnantuomari Carl von Tavast ja saman oikeuden jäsenet nimineuvos Filip Sutthoff ja paroni Joh. Göthe Sumpulassa saman vuoden helmikuun 16. päivänä.

Majuri von Briskorn sanoi kontrahdin olleen voimassa jo 25 vuotta, mikä jo puolestaan muka todisti, ettei se ollut liian raskas. Apupäivistä hän sanoi jo aikaisemmin vähentäneensä kolme, eikä talonpoikien nyt tarvinnut suorittaa revisionissa määrättyä 2 tynnyriä päivätyöviljaa. Päivätöitä ei voitu vähentää hovin maanviljelyksen siitä kärsimättä. Talonpojat sanoivat mieluummin suorittavansa päivätyöviljan kuin päivätöitä, mutta oikeus katsoi,

että talonpoikien oli edullisempaa suorittaa päivätyövelvollisuutensa töinä, koska heillä muutenkin oli puutetta viljasta. Sitä paitsi ei päivätyöiden määrää pidetty liiallisena. Oikeus laski, että jos otettiin lukuun kaikki henkikirjaan merkityt miehet ja naiset, tuli jokaista kohden vain 2 1/3 työpäivää vuodessa. Oikeus päätti näin ollen pysyttää kontrahdin edelleen voimassa.³³

Kun tämänkin jälkeen esiintyi uppiniskaisuutta verojen ja päivätyöiden suorittamisessa, kihlakunnanoikeus antoi toukokuun 5. päivänä 1798 julistuksen, jossa tottelemattomille määrättiin joko 20 hopeatalarin sakko tai 7 paria raippoja. Tämä julistus luettiin kirkossa kolmena sunnuntaina. Vuonna 1807 tuomittiin 32 talonpoikaa verorästeistä mainitun julistuksen määräämiin rangaistuksiin, vaikka syytetyt ilmoittivat verojensa jääneen maksamatta edellisenä vuotena saadun heikon sadon johdosta.³⁴ Sen sijaan alimaa-oikeus oli 1796 vapauttanut Sumpulan torpparit suorittamasta työpalvelusta Pietaris- sa, jonne Briskornit olivat alustalaisiaan vaatineet.

Veroriitoja Leinikylässä

Leinikylän lahjoitusmaalla oli tehty ensimmäinen vuoden 1728 revisionin määräyksistä poikkeava kontrahti jo kreivi Anton Antonovitsh Devierin aikana, mutta sen sisällöstä ei ole säilynyt tietoja. Kenraaliluutnantti Engelhardt teki lokakuun 21. päivänä 1772 uuden kontrahdin, mutta senkin määräyksistä tiedetään vain se, että lahjoitusmaalla asuvat populit sitoutuivat työskentelemään hovissa joka kahdeksas viikko.³⁵

Erimielisyydet verojen ja päivätyöiden suorittamisesta alkoivat paroni von Pirehin aikana. Kuultuaan edellä aikaisemmin mainitusta 1788 annetusta päätöksestä, jonka mukaan verot ja päivätyöt oli suoritettava vuoden 1728 revisionin mukaan, pyysivät Leinikylän lahjoitusmaan talonpojat piirikunnanoikeudelta, että mainittu päätös luettaisiin kirkossa, mihin myös suostuttiin. Talonpojat halusivat nyt päästä ylimääräisistä velvollisuuksista ja nostivat syytteen lahjoitusmaan omistajaa vastaan. He valittivat myös, että heidän täytyi työskennellä heinäaikana hovissa auringonnoususta auringonlaskuun, minkä syytöksen von Pirch torjui väittäen menetelleensä siinä suhteessa aivan samoin kuin naapurinsakin. Edelleen valittivat talonpojat, että heitä oli kielletty kalastamasta ja että heidän kalanpyydyksensä oli heiltä riistetty.

Piirikunnanoikeuden päätös annettiin kesäkuun 26. päivänä 1791. Siinä velvoitettiin noudattamaan vuoden 1728 revisionia. Talonpojilla oli niin ikään oikeus kalastaa vapaasti kotirannoillaan. Pyydykset oli luovutettava talonpojille takaisin. Talonpoikien ei myöskään tarvinnut maksaa sakkoja karjastaan, joka oli otettu kiinni aitaamattomilta hovin niityiltä. Ylimaaoi-

keus, johon von Pirehin leski oli vedonnut, vahvasti piirikunnanoikeuden päätöksen. Kesällä 1791 ilmeni piirikunnanoikeuden päätöksen johdosta tottelemattomuutta päivätoiden suorittamisessa, minkä takia eräitä talonpokia syytettiin oikeudessa, mutta nämä vapautettiin syytteestä.³⁶

1790-luvun lopulla sekä seuraavan vuosikymmenen alkupuolella syytettiin moneen otteeseen sekä talonpoikia, torppareita että populeita laiminlyödyistä päivätoista. Vuonna 1806 kihlakunnanoikeus vapautti, samoin kuin oli tehnyt aikaisemminkin, torpparit päivätoiden suorittamisesta, mutta velvoitti populit tekemään kontrahdin mukaiset päivätyöt. Päätöksen johdosta pyysi hovin vouti tuomioistuinta ilmoittamaan torppareille, etteivät he saisi enää ottaa puita omiin tarpeisiinsa herrasväen metsästä, mihin oikeus suostuikin, koska 22. päivänä huhtikuuta 1804 annettu senaatin ukaasi määräsi nimenomaan, että metsät kuuluivat herrasväelle.³⁷

Huomattavin veroriita 1700-luvun loppupuolella oli paroni Andreas Frederieksin ja Pyhäjärven talonpoikien välinen ns. Taubilan juttu, joka pitkiksi ajoiksi antoi suunnan koko lahjoitusmaakysymyksen kehitykselle. Juttu päättyi monien vaiheiden jälkeen talonpoikien tappioksi ja oikeus määräsi talonpojat suorittamaan veronsa ja päivätyönsä uuden ns. Taubilan kontrahdin mukaan. Kun sekä veroja että päivätoita tässä sopimuksessa korotettiin huomattavasti, alkoivat muidenkin lahjoitusmaiden omistajat vaatia alustalaisiltaan samanlaisia sopimuksia. Talonpojat sen sijaan pitivät voimiensa mukaan kiinni heille edullisesta vuoden 1728 revisionista. Näin syntyi lukuisia riitajuttuja eri puolilla Vanhaa Suomea.

Leinikylän lahjoitusmaalla koetti kenraaliluutnantti Fock saada alustalaisensa hyväksymään Taubilan kontrahdin mukaisen sopimuksen, mutta turhaan. Samoin teki Sakkolassa Taubilan omistajan veli paroni Pietari Fredericks. Kun talonpojat paikallisten tuomioistuinten päätöksistä välittämättä kieltäytyivät suorittamasta vaadittuja veroja ja päivätoita, ilmoitti paroni Fredericks asiasta kuvernementin sotakuvernöörille kenraali Alexander Obreskoville. Tämä lähetti laamannin valtioneuvos Pyskin Sakkolaan ja Rautuun tutkimaan asiaa ja palauttamaan talonpojat tottelevaisuuteen.

Raudussa aloitettiin tutkimukset joulukuun 12. päivänä 1806. Tutkimuksissa selvisi myöhemmin, että tottelemattomuusliikkeen lähtöpaikkana oli ollut Kivennapa, jossa talonpojat olivat panneet asian vireille marraskuussa 1805. Rautulaiset ja sakkolalaiset olivat seuranneet heidän esimerkkiään seuraavana syksynä.

Valtioneuvos Pyski kehoitti ensimmäisenä tutkintopäivänä Raudun talonpoikia tottelevaisuuteen ja antoi samalla lukea heille joitakin senaatin ukaseja, joissa vuoden 1728 revisioli oli määrätty kumottavaksi ja isännät oli oikeutettu tekemään sopimuksia talonpoikien kanssa. Kun sen jälkeen kysyt-

tiin, halusivatko talonpojat totella isäntäänsä ja tehdä päivätyönsä voimassaolevan kontrahdin mukaisesti, vastasi Abraham Tukia -niminen talonpoika kieltävästi. Hänelle määrättiin tämän johdosta 7 paria raippoja. Samanlainen rangaistus määrättiin Olavi Kurjelle, joka sanoi haluavansa suorittaa velvollisuutensa vain revisionin määräysten mukaan.

Seuraavana päivänä talonpojat ilmoittivat katuvansa tottelemattomuuttaan, kun heille oli vakuutettu, että vaikka he myöntyisivätkin seuraamaan kontrahtia, oli heillä oikeus pyytää siihen muutoksia. Tukia ja Kurki saivat siitä huolimatta kärsiä rangaistuksensa.

Joulukuun 15. päivänä talonpojat kutsuttiin neuvottelemaan kontrahdistista. He valitsivat keskuudestaan valtuutetuikseen viisi miestä. Hovin vouti Henning ilmoitti, että kenraali Fock haluaa saada aikaan uuden Taubilan kontrahdin mukaisen sopimuksen, mutta talonpoikien edustajat vastasivat, että he haluavat suorittaa veronsa vuoden 1728 revisionin mukaan ja siihen asti kunnes tästä asiasta määrättäisiin, he suorittaisivat velvollisuutensa vanhan kontrahdin mukaan. Kun yksimielisyyteen ei päästy, joutui kiista kihlakunnanoikeuden ratkaistavaksi, jolle senaatin 22. päivänä huhtikuuta 1804 antaman ukaasin mukaan tällaiset jutut kuuluivat.

Kihlakunnanoikeus määräsi, että Leinikylän lahjoitusmaalla oli noudatettava keisarin vahvistamaa Taubilan kontrahtia siksi, kunnes vuonna 1802 asetettu tarkastuskomitea ehtisi järjestää uudelleen talonpoikien verotuksen. Taubilan kontrahdin mukaan oli aaterilta suoritettava 326 työpäivää, puoleksi jalan, puoleksi hevosella, 4 kulia ruista, 2 kulia ohria, 2 kulia kauroja, 30 puutaa heiniä, 20 naulaa voita, 5 kanaa, 2 lammasta ja 3 ruplaa rahaa. Hovin viljat, heinät ja ruokatavarat oli talonpoikien kuljetettava ilmaiseksi sinne, minne isäntä halusi.

Talonpojat ilmaisivat tyytymättömyytensä uuteen kontrahtiin, minkä takia heille myönnettiin oikeus vedota laamanninoikeuteen. Laamanninoikeus vahvisti kihlakunnanoikeuden päätöksen.

Leinikylän talonpojat päättivät valittaa nyt suoraan keisarille. He valittivat sekä raskaista veroista että hovin palvelijoiden harjoittamasta väkivaltaisuudesta. Talonpoikien valtuutetut Olavi Kurki ja Feodor Jelisejeff jättivät helmikuussa 1808 valituskirjeen sisäasiainministerille kreivi Viktor Kotshubeille. Kirje palautettiin kuitenkin talonpojille. Mutta toukokuussa samana vuonna talonpojat jättivät uuden valituksen ministeri Alexander Kurakinille. Talonpoikien valtuusmiehinä olivat tällä kertaa Matti Laukkanen ja Heikki Haajanen.

Kuvernementtihallitus antoi nyt talonpoikien menettelyä koskevan asian kihlakunnanoikeuden tutkittavaksi 1809. Kihlakunnanoikeus katsoi, että Laukkanen ja Haajanen olisivat ansainneet kuolemanrangaistuksen, kun oli-

vat uudelleen rohjenneet tehdä valituksen keisarille. Mutta koska hanke oli katsottava talonpoikien yksinkertaisuudesta johtuneeksi, määräsi oikeus heille 40 hopeatalarin sakon tai 24 paria raippoja. Mikäli myöhemmistä lähteistä ilmenee, keisari oli vastannut talonpoikien valituskirjelmään vahvistamalla Taubilan kontrahdin noudatettavaksi Leinikylän lahjoitusmaalla.

Mutta talonpojatkaan eivät hellittäneet. Vuonna 1809 Haajanen ja Laukkanen rohkenivat vielä kerran kääntyä keisarin puoleen. Nyt keisari määräsi sotilaskuvernööri Obreskovin huolehtimaan siitä, että heidät tuomittaisiin toisten talonpoikien yllyttämisestä lailliseen rangaistukseen. Keisarin käsky pantiin luonnollisesti täytäntöön, mutta asiasta ei ole käytettävänä yksityiskohtaisia tietoja, koska kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat vuosilta 1810 ja 1811 ovat joutuneet kadoksiin.

Haajasen ja Laukkasen esittämät syytökset hovin voudin ja palvelijoiden väkivaltaisuudesta ratkaistiin vasta vuosien 1815 ja 1816 käräjillä. Vouti Valdemar Henning sekä starostat Dmitri Stepanov ja Mikkeli Uski tuomittiin sakkoihin talonpoikien pahoinpitelystä, mutta syytettyinä heidän lisäksi olleet hovin kolme venäläistä palvelijaa olivat ennättäneet poistua maasta.

Keisarille osoitettu aikaisemmin mainittu valituskirjelmä joutui monien vuosien ja monien vaiheiden jälkeen Vanhan Suomen muuhun Suomeen liittämissä tapahduttua Suomen senaattiin, joka antoi siitä päätöksensä vuoden 1817 lahjoitusmaa-asetuksen nojalla. Verot oli sen mukaan suoritettava yleiseen revisioniin asti entiseen tapaan. Talonpojat luulivat saavansa maksaa veronsa näin ollen vuoden 1728 revisionin mukaan, koska keisari oli huhtikuun 10. päivänä 1811 määrännyt, ettei Taubilan sopimusta saanut vastedes ottaa enää noudatettavaksi niillä tiloilla, joilla se ei sitä ennen ollut saavuttanut lainvoimaa. Varmuuden vuoksi talonpojat tiedustivat asiaa vielä maaherranvirastosta, mutta siellä vastattiin, ettei senaatin päätös kaivannut mitään selitystä.

Kun senaatin päätöstä ei kuitenkaan noudatettu, vetosivat talonpojat vielä vuonna 1820 uudelleen keisariin. Valituskirjelmässä selvitettiin asian aikaisempia vaiheita ja todettiin, ettei senaatin päätöstä seurattu. Taubilan sopimuksen mukaiset rasitukset olivat saattaneet heidät niin kurjaan tilaan, että useiden täytyy kerjäämällä hankkia elatus itselleen ja perheelleen. Heitä oli ruoskittu ja heiltä oli vaadittu kohtuuttomia korvauksia, jos he jostakin syystä eivät olleet voineet saapua päivätöihin. Heiltä oli riistetty peltoja ja niittyjä ja eräitä oli karkoitettu asunnoistaankin. Näin oli tapahtunut ainakin kahdellekymmenelle talonpojalle. Talonpojat kääntyivät kaiken tämän johdosta keisarin puoleen, joka jo useasti ennemminkin oli »suvainnut mitä voimakkaimmin vakuuttaa isällistä suosiotaan ja armoaan ahkeran maamiehen suojelemi-

seksi» pyytäen, että Keisarillinen Majesteetti velvoittaisi lahjoitusmaan omistajan noudattamaan verojen ja päivätoiden suorituksessa vuoden 1728 revisionia siksi kunnes uusi revisioli toimitettu.

Viipurin läänin maaherranvirasto sai tehtäväkseen hankkia selvityksen asiasta. Leinikylän hovin omistaja Katariina Fock selvitti maaherranvirastolle, että talonpoikien väitteet liiallisten maksujen kiskomisesta ja pahoinpitelyistä olivat tuulesta temmattuja. Päivätyövelvollisuuskin oli kohtuullinen, sillä vaikka aaterilta vaadittiin 326 päivätyötä, nousi asukasluku aateria kohden 50 henkeen. Ruova Fock valitti puolestaan, etteivät talonpojat edellisenä kesänä (1820) olleet lainkaan tulleet hovin töihin, koska heille oli uskoteltu, että keisari muka oli vapauttanut heidät päivätyövelvollisuudesta. Tästä oli viljelyksille koitunut suurta vahinkoa. Talonpoikien köyhyys johtuu heidän huonosta taloudenpidostaan ja paheellisesta elämästään. He vuokraavat maansa toisille ja kuljeskelevat itse muualla ja ovat kaiken lisäksi juoppoutteen taipuvaisia.

Vt. maaherra Klinkovström totesi lausunnossaan joulukuun 5. päivänä 1820, etteivät talonpojat hänen mielestään olleet mitenkään sitovasti todistaneet, että heiltä olisi vaadittu laittomia veroja tai päivätoita ja sen tähden hän katsoi valituksen aiheettomaksi. Maaliskuussa 1821 Leinikylän verovalitusjuttu oli Suomen senaatin ratkaistavana. Asia päättyi talonpoikien tappioksi.³⁸

Veroriitoja Vehmaisissa

Vehmaisten lahjoitusmaalla noudatettiin kauemmin kuin toisilla Raudun lahjoitustiloilla vuoden 1728 revisionia. Nikolai Devier teki vielä 31. päivänä joulukuuta 1781 sopimuksenkin, jonka mukaan kaikki verot oli suoritettava mainittua revisionia noudattaen eikä päivätoita tarvinnut tehdä. Piirikunnan-oikeus vahvisti sopimuksen kuudeksi vuodeksi 18. päivänä joulukuuta 1785, mutta kolmen vuoden kuluttua (1788) isäntä muutti mieltään ja teki uuden sopimuksen. Talonpojat noudattivat uutta sopimusta vastustamatta vuoteen 1791 asti, mutta ryhtyivät sitten käymään oikeutta isäntäänsä vastaan.

Piirikunnanoikeudessa talonpojat valittivat kesäkuun 16. päivänä 1791, ettei lahjoitusmaan isäntä ollut noudattanut piirikunnanoikeuden joulukuun 18. päivänä 1785 antamaa päätöstä, vaan oli pakottanut talonpojat työskentelemään hovissa joka toinen viikko. Heidän oli ilmaiseksi rakennettava hovin rakennuksia ja hankittava niihin rakennustarvikkeita. Joka vuosi vei kreivi kymmenkunta miestä heinäntekoon Pietarin takana sijaitsevalle tilalleen. Tällä matkalla miehet viipyivät heinäkuun alusta syyskuun loppuun. Kreivi

oli myös anastanut muutamilta talonpojilta heinäniittyjä ja kaskimaita. Veronkannossa oli niin ikään harjoitettu vääryyttä käyttämällä liian suurta mittaa. Talonpojat pyysivät oikeutta määräämään heidän veronsa revisionin mukaisiksi.

Hovissa kaksi vuotta starostana ollut Matti Lopenen todisti oikeudessa, että hänen toimiaikanaan oli kesäisin lähetetty 12–15 miestä kreivin tilalle noin 50–60 virstan päähän Pietarista etelään. Jokaiselta aaterilta talonpojat olivat tehneet 16 päivätyötä talvella ja yhtä monta kesällä. Liian suuren mitan johdosta talonpojat olivat joutuneet maksamaan jokaiselta viljatynnyriltä 4–6 kappaa liikaa. Viisi vuotta sitten Kapakansillan jokeen rakennetun myllyn takia olivat neljän talonpojan niityt joutuneet veden alle. Kahdelta talonpojalta oli kreivi anastanut maapalstan, johon voitiin kylvää 10 tynnyriä viljaa.

Piirikunnanoikeus totesi, että Vehmaisten lahjoitusmaalla oli verot otettu vuoteen 1787 asti revisionin mukaan, mutta ylimääräisiä töitä oli vaadittu jo vuodesta 1784 alkaen. Heinäntekoon Pietarin taakse oli miehiä lähetetty jo 20 vuotta sitten. Vuonna 1784 tapa oli otettu uudelleen käyttöön. Piirikunnanoikeus antoi asiasta päätöksensä marraskuun 10. päivänä 1792. Oikeus velvoitti talonpojat suorittamaan varsinaiset ja karjan ylläpitoon vaaditut päivätyöt, lautojen kuljetukset sekä muutkin samanlaiset työt kuten siihenkin asti. Senaatti oli näet saman vuoden kesäkuun 1. päivänä antamassaan ukaasissa määrännyt näin meneteltäväksi siihen asti, kunnes se itse ennättäisi ratkaista donataarien ja talonpoikien väliset verokysymykset. Pietarin takana sijaitsevalla tilalla suoritetuista töistä määräsi oikeus kreivi Devierin suorittamaan talonpojille korvausta 504 ruplaa. Veromitan liiallista suuruutta koskevan valituksen oikeus hylkäsi, koska sitä ei oltu sitovasti toteen näytetty. Myllyn aiheuttamat vahingot määrättiin niin ikään korvattaviksi. Talonpojilta anastetut maat oli nekin luovutettava takaisin.

Devierin puolelta vedottiin asiassa ylimaaoikeuteen, joka antoi päätöksensä maaliskuun 22. päivänä 1794. Se vahvisti muuten piirikunnanoikeuden päätöksen, mutta velvoitti veronkannossa ja päivätöiden suorittamisessa asianomaiset noudattamaan vuoden 1781 sopimusta. Asia joutui vielä siviiliritribunaalin harkittavaksi, mutta tribunaali ei muuttanut ylimaaoikeuden päätöstä.³⁹

Torpparit olivat Vehmaisissa tehneet vuosittain kaksi viikkoa hovin töitä. Vuoden 1801 syyskäräjillä valitti lahjoitusmaan vuokraaja Ivan Lisitzin, että monet torpparit olivat alkaneet laiminlyödä tämän velvollisuuden. Erityisesti hän syytti kolmea torpparia Heikki Kiesiläistä, Taavetti Mikkosta ja Taavetti Termosta. Lisitzin pyysi, että oikeus velvoittaisi nämä samoin kuin 13 muutakin Vehmaisten lahjoitusmaalla asuvaa torpparia suorittamaan ainakin

kaksi viikkoa päivätöitä vuodessa, kun Raudun muilla lahjoitusmailla piti torpparien suorittaa vuosittain vähintään 30 päivätyötä.

Torpparit valittivat, että päivätyövelvollisuus oli suoritettava aina heinänteon aikana, jolloin heidän täytyi olla myös isäntiensä töissä ja kaiken ohella huolehtia omistakin tarpeista. Lisitzin vastasi tähän, että muuhun aikaan ei tarvittukaan hovissa työmiehiä, koska hovissa ei silloin harjoitettu varsinaista maanviljelystä. Tämän johdosta sovittiin oikeudessa siten, että torpparien tuli suorittaa hoviin 9 päivätyötä heinänteon aikana. Lisitzin antoi anteeksi siihenastiset laiminlyönnit.⁴⁰

Taubilan sopimuksen soveltamisesta alkoi riita Vehmaisten lahjoitusmaalla syyskäräjillä 1808. Lahjoitusmaan uusi omistaja rouva Anna Fock ilmoitti silloin haluavansa noudattaa veronkannossa mainittua kontrahtia, mihin kihlakunnanoikeus senaatin huhtikuun 22. päivänä 1804 antaman ukaasin nojalla antoi suostumuksensa kehoittaen samalla talonpoikia noudattamaan annettua päätöstä. Talonpojat eivät kuitenkaan ilman muuta tähän suostuneet. Josef Termonen, Paavo Näränen, Simo Hyvönen ja Simo Mankki tekivät valituksen oikeuskollegiin, joka vuorostaan määräsi kihlakunnanoikeuden tutkimaan asiaa. Kihlakunnanoikeuden päätöksestä ei asiakirjojen tuhoutumisen takia ole selvyyttä.

Myöhemmin asia koki vielä monet vaiheet. Viipurin läänin muuhun Suomeen yhdistämisen jälkeen asia joutui Suomen senaattiin ja sitten itsensä keisarin ratkaistavaksi. Keisarin päätös annettiin helmikuun 2. päivänä 1816. Siinä viitattiin joulukuun 31. päivänä 1811 (12.1.1812) ja maaliskuun 28. päivänä 1812 (9.4.1812) annettuihin manifesteihin ja määrättiin, että talonpoikien oli suoritettava veronsa ja päivätyönsä siihen asti, kunnes keisari lopullisesti ratkaisisi lahjoitusmaiden verotuskysymyksen, samalla tavalla kuin ennen tämän oikeudenkäynnin alkua. Kaikista ylimääräisistä suorituksista, joita talonpojilta oli tällä aikaa vaadittu, oli oikeusistuimen avulla, jollei muuten päästy yksimielisyyteen, tehtävä tarkat luettelot ja niiden mukaan oli talonpoikia hyvitetävä.

Nyt olisi luullut riitajutun päättyvän, mutta siinä seurasikin vielä huomattava jälkinäytös.

Talonpoikien valtuuttamina valittivat maaherralle Josef Termonen, Paavo Näränen ja Feodor Ivanov, että keisarin antamasta päätöksestä huolimatta heiltä vaaditaan yhtä paljon päivätöitä kuin aikaisemminkin. Maaherra käski suorittamaan tutkimuksen siitä, miten paljon päivätöitä oli suoritettu ennen Taubilan sopimuksesta alkanutta riitaa. Talonpoikien talvikäräjillä 1817 esittämän laskelman mukaan oli vuosina 1808–16 peritty heiltä aiheettomasti veroina 233 tynnyriä 27 kappaa kuroja, 3.955 naulaa voita, 5.881 puntaa

heiniä, 800 kanaa ja 20.741 kananmunaa, 455 lammasta sekä 1.932 matkaa ja 62.729 päivätyötä.

Kun talonpojilta sitten alettiin vaatia verojäämiä vuodelta 1816, kieltäytyivät he niitä maksamasta, koska heidän mielestään heiltä vaadittiin enemmän kuin he keisarin antaman päätöksen mukaan olivat velvolliset suorittamaan. Maaherralle tehdyn ilmoituksen mukaan talonpojat olivat lyöneet erästä kruununpalvelijaa, joka oli määrätty verojäämiä perimään. Kenraali Fock ilmoitti nyt talonpoikien tottelemattomuudesta Pietariin ministerivaltiosihteerille Rehbinderille pyytäen tätä toimimaan niin, että talonpojat saataisiin täyttämään velvollisuutensa. Tämän johdosta sai Viipurin läänin maaherra Walleen käskyn ryhtyä asianvaatimiin toimenpiteisiin. Maaherra pyysi kenraalikuvernööri Steinheililta, että Rautuun lähetettäisiin sotilasosasto kruununpalvelijain avuksi. Pyyntöön suostuttiin ja luutnantti Wolmarin johdolla saapui Rautuun 30 sotamiestä. Heidät majoitettiin huhtikuun 26. päivänä 1817 Keripadan kylään.

Kun nimismies Carl Gren huhtikuun 29. päivänä saapui Keripataan kuvernementinkirjuri Andreas Ruinin, kuuden lautamiehen ja kahden starostan kanssa toimittamaan verojäämien kantoa, oli kylään kokoontunut Grenin arvion mukaan noin 150 talonpoikaa, jotka eivät suostuneet hajaantumiaan. Gren kutsui silloin luokseen Feodor Ivanovin, joka oli talonpoikien johtaja, ja kehoitti talonpoikia suorittamaan maksunsa suosiolla. Ivanov sanoi maksavansa, jos toisetkin maksavat, mutta uhkasi lähteä Viipuriin valittamaan asiasta maaherralle ja jos ei sieltäkään apua tulisi, niin hän turvautuisi keisariin.

Gren ryhtyi sitten toimittamaan ulosmittausta Oleksei Ivanovin luona. Mutta kun Gren aikoi sotamiesten seurassa mennä Ivanovin aittaan, tunkeutui Ivanov kymmenen talonpojan kanssa aitan ovelle ja toiset talonpojat alkoivat uhkailla sotilaita ja yrittivät käydä heidän kimppuunsa. Sotilaiden oli tällöin ojennettava pistimensä talonpoikia kohti. Gren heitettiin alas aitan rapuilta, jolloin hänen pukunsa repeytyi. Maksujen periminen oli näin keskeytettävä ja Gren lähti sotilaiden kera kylästä. Sotamiehet majoitettiin nyt Haukkalaan ja Vehmaisiiin.

Gren kertoi vielä lähtiessään kehoittaneensa talonpoikia suorittamaan maksunsa. Maksujen periminen oli nimismiehen mukaan mahdotonta ilman lisäapua, mutta hän ilmoitti yrittävänsä jatkaa jäämien perimistä sellaisissa kylissä, joissa oli odotettavissa vähemmän vastarintaa.

Toukokuun 2. päivänä Gren yritti jatkaa toimitustaan Paksupolven kylässä, mutta talonpojat eivät olleet vielä hajaantuneet ja ehkäisivät perimisen nytkin. Feodor Ivanovin he olivat lähettäneet Viipuriin selvittämään asiaa.

Maaherra Walleen pyysi asiasta tiedon saatuaan kenraalikuvernööriltä lisää sotaväkeä Rautuun. Kenraalikuvernööri määräsi lähetettäväksi sinne yhden komppanian lisäväkeä ja anoi samalla keisarilta lähempiä toimintaohjeita. Kun maaherra sitten sai kuulla toisesta epäonnistuneesta perimisyryksestä toukokuun 2. päivänä, hän matkusti viipymättä Pietariin neuvotellakseen henkilökohtaisesti asiasta keisarin kanssa. Tästä oli seurauksena, että keisari käski yhden pataljoonan Viipurissa majailevasta Nevskin rykmentistä sekä 50 Uraalin henkikaartin kasakkaa lähtemään Rautuun. Nämä osastot saapuivat paikalle toukokuun 15. ja 16. päivänä.

Maaherra itse oli saapunut Vehmaisten hoviin jo saman kuun 13. päivänä. Hän asetti Josef Termosen ja Feodor Ivanovin, joita pidettiin päälyllyttäjinä, valvonnanalaisiksi ja kutsui kihlakunnantuomarin pitämään ylimääräisiä käräjiä. Ne aloitettiin 17. päivänä ja sotamiehet hakivat paikalle kaikki tavattavissa olevat syytetyt. Kuulusteluissa selvisi, että Termonen ja Ivanov olivat esiintyneet talonpoikien johtajina. Heistä kuitenkin Termonen kuoli kesken oikeudenkäynnin jo toukokuun 18. päivänä. Kun aivan kaikkia syytettyjä ei oltu voitu saada paikalle, määrättiin uudet ylimääräiset käräjät pidettäväksi kuukauden kuluttua. Siihen asti passitettiin yhdeksän talonpoikaa, joita pidettiin pääsyllisinä, vangittuina Viipurin linnaan. Maaherra lähti selostamaan tilannetta keisarille ja antoi vielä kirkossa luettavalla kuulutuksella tiedoittaa väestölle, mitä varten sotaväki oli komennettu paikkakunnalle.

Olot alkoivat sen jälkeen hiljalleen rauhoittua. Talonpojat ryhtyivät myöskin suorittamaan päivätyövelvollisuuttaan. Sen tähden poistettiin paikalta suurin osa sinne lähetettyjä joukkoja. Kuitenkin jätettiin Rautuun vielä 60 Nevskin pataljoonan sotamiestä ja heidät vaihdettiin vähän myöhemmin Savonlinnasta saapuneeseen jalkaväkikomppaniaan.

Kihlakunnanoikeus aloitti ylimääräiset käräjät kesäkuun 17. päivänä ja antoi päätöksensä saman kuun 28. päivänä. Raskaimman tuomion sai Feodor Ivanov, jota pidettiin levottomuuksien aiheuttajana. Hänet tuomittiin kuolemaan. Tuomas Kaatraselle, Mina Jegoroville ja Konrad Pahoinoville, jotka ensimmäisinä sekä Keripadassa että Paksupolven kylässä olivat noudattaneet Termosen ja Ivanovin yllytystä, tuomittiin 40 paria raippoja. Matti Rastas ja Matti Loponen tuomittiin 28 päivän vesileipävankeuteen. Oleksei Ivanov ja Simo Määttänen saivat sakkoja, edellinen 100 ja jälkimmäinen 10 talaria. Rahan puutteessa piti Ivanovin olla 28 ja Määttäsän 4 päivää vankeudessa. Määttäsän luona oli tehty toinen verojäämien perimisyrytys. Toiset talonpojat vapautettiin kaikesta edesvastuusta. Tuomio alistettiin hovioikeuden vahvistettavaksi. Elonkorjuun jälkeen siirrettiin Savonlinnasta tullut komppania takaisin sijoituspaikkaansa, koska minkäänlaisia levottomuuksia ei paikka-

kunnalla enää ilmennyt. Talonpoikien korvausvaatimusta vuosina 1808–16 kannetuista ylimääräisistä veroista ja päivätoista käsiteltiin vielä 1819 ja 1821, mutta sen jälkeen ei kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoissa siitä enää mainita. On varsin luultavaa, että lahjoitusmaakysymyksen 1826 saaman ratkaisun jälkeen talonpoikien vaatimuksen on annettu raueta.⁴¹

Lahjoitusmaakysymys Vanhan Suomen yhdistämisen jälkeen

Kun Suomi oli vuonna 1809 liitetty Venäjään, palautettiin Viipurin lääni eli Vanha Suomi muun Suomen yhteyteen keisarillisella manifestilla, joka annettiin joulukuun 23. päivänä 1811. Yhdistämisellä pyrittiin saattamaan muun muassa lahjoitusmaakysymys onnelliseen ratkaisuun. Yhdistämisaatteen innokas ajaja Kustaa Mauri Armfelt kiinnitti erityisesti huomiota lahjoitusmaille vallitseviin kestävämpiin olosuhteisiin. Mutta yhdistämismanifesti ei sisältänyt sanaakaan Vanhan Suomen lahjoitusmaatalonpoikien oikeuksista. Sen tähden ripeäotteinen Armfelt ryhtyi heti laatimaan uutta täydentävää julistusta, joka sai keisarin vahvistuksen 12. päivänä tammikuuta 1812.

Tämän manifestin kolmannessa osassa käsiteltiin lahjoitusmaakysymystä. »Kiinteimistöjen omistajien oikeudet ja velvollisuudet yleiseen samoin kuin aatelisten tilanomistajien oikeudet erityisesti» oli järjestettävä samanlaisiksi kuin muuallakin Suomessa. Tätä varten oli Suomen hallituksen tehtävä uusi verollepanoehdotus. Uusien säädösten voimaantuloon asti oli kruununverot kannettava silloista tapaa noudattaen ja isännilleen piti talonpoikien suorittaa veronsa Viipurin läänissä vuoden 1728 revisionin mukaan. Annettujen asetusten perusteella oli kuitenkin lupa tehdä vapaaehtoisia sopimuksia. Lahjoitusmaakysymyksen samoin kuin muidenkin Vanhan Suomen yhdistämistä koskevien asiain lähempi käsittely oli jätettävä erikoisen Viipuriin asetettavan komitean tehtäväksi.

Uusi manifesti lupasi siis talonpojille suuria helpotuksia verotuksessa, mutta riisti sen sijaan lahjoitusmaiden omistajilta ne ylimääräiset tulot, jotka he sopimuksin olivat hankkineet vuoden 1728 jälkeen. Donataarit eivät halunneet luopua saavuttamistaan eduista, vaan tekivät valituksia, joita Armfeltkaan ei voinut jättää huomioon ottamatta. Nopeasti hän laati uuden asetusehdotuksen, jonka keisari - joskin vastenmielisesti - vahvisti huhtikuun 9. päivänä 1812. Tämän asetuksen sanamuoto oli kuitenkin niin epäselvä, että se jätti sijaa monenlaisille tulkinnoille. Tarkoituksena oli lykätä vuoden 1728 revisionin täydellinen voimaanastuminen toistaiseksi, siksi kunnes uusi verotus on saatu järjestetyksi, mutta kuitenkin sanottiin asetuksessa: »Sitä ennen siis ei voida vaatia mitään muita kuin vuoden 1728 revisionissa

määrättyjä veroja, minkä nimisiä ne olisivatkaan, eivätkä maanomistajat saa rällsitalonpoikia verottaa päälle heidän entisten ulostekojensa».

Suomen senaatissakin oltiin eri mieltä tämän asetuksen tulkitsemisesta, kun sen ratkaistavaksi tuli Leinikylän talonpoikien tekemä valitus liiallisista veroista. Leinikylän talonpojat tahtoivat näet maksaa nyt veronsa vuoden 1728 revisionin määräysten mukaan ja tekivät sen takia keisarille anomuksen asiasta, mutta tämä anomus siirrettiin Suomen senaatin ratkaistavaksi. Maaliskuun 9. päivänä 1821 käsiteltiin asiaa senaatin talousosastossa. Kamari-neuvos Nyberg, jota professori Palmén pitää parhaana asiantuntijana kame-raalisissa kysymyksissä mainittuna aikana, oli yksin sitä mieltä, että vuoden 1812 asetus ei voinut tarkoittaa mitään muuta kuin revisionin määräysten noudattamista. Hän piti muun muassa aivan kohtuuttomana vaatimuksena sitä, että talonpoikien oli 2 tynnyrin päivätyöviljan sijasta suoritettava yli 300 päivätyötä. Nyberg kannatti siis talonpoikien anomusta. Sen sijaan toinen senaattori vapaaherra Kustaa von Kothen piti mainitun asetuksen tarkoitukse-na verotuksen säilyttämistä samalla kannalla, kuin se oli ollut ennen Viipurin läänin yhdistämistä muuhun Suomeen. Hän piti myös sopimattomana sitä, että talonpojat olivat osoittaneet anomuksensa suoraan keisarille. Kotheniin yhtyivät toisetkin senaattorit ja Leinikylän talonpoikien anomus raukesi.⁴²

Jo vuonna 1812 keskusteltiin lahjoitusmaiden lunastamisesta ja keisarikin oli asialle suopea, mutta valtion heikkojen raha-asioiden vuoksi oli ajatuksesta luovuttava. Silloin suunniteltiin muutamien levottomimpien lahjoitusmaiden ostoa, mutta monet donataarit suhtautuivat asiaan kielteisesti. Kysyttiin muun muassa Viipurin läänin aatelismarsalkalta Leinikylän omistajalta ken-raali Fockilta, oliko hän halukas myymään tilansa, mutta vastaus oli torjuva. Armfelt kirjoitti tämän johdosta Viipurin läänin uudelle maaherralle K. Stjernvallille: »Saapas nähdä, niin kirkujat tulevat piankin tuumimaan, että laki on toki oikkuja ja mielivaltaa parempi.»⁷³

Viipurin läänin järjestämiskomitea sai lahjoitusmaita koskevan mietintön-sä valmiiksi helmikuun 26. päivänä 1813. Mietintö joutui sitten Suomen hallituksen, hallituskonseljin, ja sen jälkeen Pietarissa toimivan Suomen asiain komitean käsiteltäväksi, ennen kuin keisari teki siitä päätöksensä.

Järjestämiskomitea jakoi lahjoitusmaat lahjoituskirjojen perusteella yh-deksään ryhmään. Fockin lahjoitusmaa ja tietysti siis muutkin Raudun lahjoitusmaat kuuluivat viidenteen eli ikuisiksi ajoiksi annettujen lahjoitusten ryhmään. Tällaisilla tiloilla oli hallitsija komitean käsityksen mukaan lahjoitanut donataareille vain maaveron, mutta pysyttänyt talonpojat asetusten mukaisissa oikeuksissa. Lahjoitusten saajilla oli kuitenkin joitakin lisäoi-keuksia, kuten esim. metsien tarkastusoikeus ja liikamaan käyttöoikeus. Hallituskonselji piti sen sijaan ikuisiksi ajoiksi lahjoitettuja maita puhtaana

rälssinä eli saajien omaisuutena. Suomen asiain komitean kanta poikkesi joissakin kohdin edellisistä. Keisari hyväksyi viimeksi mainitun ehdotuksen ja vahvisti ensimmäisen yleisen lahjoitusmaa-asetuksen tammikuun 22. päivänä 1817.

Suomen asiain komitea oli koettanut järjestää tasapuolisesti sekä lahjoitusmaiden isäntien että talonpoikien oikeudet. Ikuisiksi ajoiksi lahjoitetuista tiloista katsottiin rälssiksi vanhat rälssimaat, lahjoitetut autiotilat ja isossa jaossa tähteeksi jäänyt liikamaa. Lahjoitettujen kruununmaiden talonpojat säilyttivät hallinto- ja perinnöksiosto-oikeutensa, kunhan vain täyttivät verovelvollisuutensa donataareja kohtaan. Kruunun oikeudet olivat näihin maihin nähden siirtyneet donataareille. Kontrahteja ei näillä tiloilla saanut käyttää. Lahjoitetuista perintötiloista donataarit saivat vain veron.⁴⁴

Asetuksessa tehtiin siis ero rälssi- ja lahjoitusmaan välillä. Lahjoitettuja kruununtiloja sanottiin asetuksessa lahjoitustiloiksi. Nyt oli määrättävä, mitkä maat olivat rälssi- ja mitkä lahjoitustiloja. Tätä tarkoitusta varten suoritettiin suurisuuntainen maantutkimus.

Raudussa toimitettiin tilojen tarkastus vuonna 1818. Sumpulan lahjoitusmaahan kuuluvista tiloista katsottiin kaikki muut lahjoitustiloiksi, paitsi seuraavat autioina lahjoitetut tilat: puolet n:sta 2 sekä n:t 6, 7, 8, 10 ja 11 Kaskaalan kylässä, n:o 4 ja puolet n:sta 5 ja 6 sekä n:t 7 ja 8 Kuninkaanselällä ja n:o 3 Sumpulassa. Samoin julistettiin rälssiksi muutamia Leinikylän lahjoitusmaan autioina lahjoitettuja tiloja.⁴⁵ Vehmaisten lahjoitusmaasta ei ole käytettävänä vastaavia tietoja, mutta sielläkin ovat vain autioina lahjoitetut tilat voineet tulla rälssiksi julistetuiksi.

Monet donataarit valittivat lahjoitusmaa-asetuksen heille tuottamasta epätyytyvästä tuloksesta. Valittajien joukossa olivat sekä Sumpulan että Leinikylän lahjoitusmaiden omistajat. Suomen senaatissa hylättiin useimmat valitukset. Vuonna 1824 Leinikylän uusi omistaja paroni Peter Freedericks anoi Leinikylän hoville säterioikeuksia. Samanlaisia oikeuksia anoi Andreas Freedericks Taubilalle.

Keisari määräsi tämän jälkeen Suomen kenraalikuvernöörin A. Zakrevskin ottamaan henkilökohtaisesti selvää muutamista valituksista ja vähäistä myöhemmin esitettiin keisarille 13. päivänä tammikuuta 1825 senaatin mietintö lahjoitusmaiden tarkastuksesta sekä edellä mainittu Freedericksien anomus. Keisari asetti asioihin tutustuttuaan uuden komitean tutkimaan lahjoitusmaakysymystä, jotta asia olisi voitu vihdoinkin saada lopullisesti ratkaistuksi. Komitea valmisti mietintönsä hyvin nopeasti. Jo marraskuun 25. päivänä 1826 keisari antoi sen pohjalla uuden yleisen lahjoitusmaa-asetuksen, jossa kaikki lahjoitusmaat julistettiin rälssiksi eli lahjoitusten saajien täydelliseksi

omaisuudeksi. Lahjoitusmaatalonpojista oli näin tullut lampuoteja, joiden asema ja asumisoikeus tiloillaan jäi täysin donataarien mielivallasta riippuvaksi. Kuitenkin myönnettiin talonpojille kymmenen vuoden armonaika, jonka kuluessa he saivat hallita tilojaan entisiin oikeuksiin ja sopia isäntiensä kanssa uusista vuokratontrahdeista. Vuoden 1837 puolipaastoon mennessä oli sopimukset tehtävä, sillä silloin piti asetuksen täydellisesti astua voimaan ja siitä lähtien oli isännillä oikeus karkoittaa alustalaisensa tiloiltaan. Rällsi-oikeus tuli heti voimaan isäntien omassa hallussa olevilla tiloilla. Tässä yhteydessä ei ratkaistu säterioikeuden myöntämistä koskevaa kysymystä.

Vuoden 1826 asetuksella lahjoitusmaiden isännät olivat saavuttaneet päämäärän, johon he vuosikymmeniä olivat pyrkineet. Lahjoitusmaakysymys oli ratkaistu kokonaan heidän edukseen. Mutta vielä nytkään ei ratkaisu ollut lopullinen, niin kuin silloin uskottiin.

Lahjoitusmaatalonpojan talous

Maatalouden tilasta Raudussa antavat tientynlaisen yleiskuvan pitäjässä 1770-luvulla uutta verotusta varten suoritettut mittaukset ja kartoitukset sekä niihin liittyvät taloudelliset selostukset.⁴⁶ Leinikylän lahjoitusmaalla kartoitus suoritettiin vuosina 1771–72 ja osittain 1775, muilla lahjoitusmailla vuosina 1775–76. Vehmaisten kylästä puuttuu taloudellinen selostus, joten karjamäärästä on sen osalta käytettävä keskimääräisiä arviolukuja.

Peltojen todetaan useissa kylissä olevan hiekka- tai kangasmaata. Suomeksi sanotaan laihaa punahiekkaista peltoa kutsuttavan muhoksi. Parempia hiekkamultamaita oli Dudenitsassa, Kirkonkylässä, Räiskälässä, Ristautiossa, Raasulissa, Savolassa, Nuijalassa, Liippualla, Vakkilassa, Leinikylässä, Haapakylässä, Luukkolanmäellä ja Mäkrällä. Savimaita tai savensekaisia maita oli Pienporkulla, Keripadassa, Sunikkalassa, Vakkilassa, Haukkalassa, Varikselassa, Potkelassa, Savikkolassa sekä Leinikylässä, Haapakylässä ja Mäkrällä. Suurporkun pellot olivat kivisiä, mutta eivät kovin huonoja. Kärsälän pellot olivat hyvin viljeltyjä, samoin Kelliön ja kohtalaisen hyviksi sanottiin myös Maanselän tienoon ja Vepsankin peltoja. Kaskaalan pellot olivat nekin hiekkaisuudesta huolimatta hyvin viljeltyjä, ojitettuja ja aidattuja, mitä ei suinkaan voitu sanoa kaikista viljelyksistä.

Kaskimaiden laatu vaihteli melkoisesti kyläkunnittain. Hyvänlaisia kaskimaita oli Kärsälässä, Raasulissa, Savolassa ja Nuijalassa. Hyvänlaatuiset olivat niin ikään Liippuan kaskimaat, mutta olivat huonosti hoidetut, samoin oli asianlaita Varikselassa, Potkelassa ja Savikkolassa. Vepsassa oli kaskimai-

ta riittävästi. Riittämättömät, heikot tai huonosti hoidetut olivat kaskimaat Dudenitsassa, Kaskaalassa, Sumpulassa, Pienporkulla, Keripadassa, Sunikkalassa, Haukkalassa, Orjansaassa, Mitronmäellä sekä Maanselällä. Varsinkin Maanselän alueella kaskettiin metsät jo puolikasvuina.

Tarkkaa kuvaa pelto- ja kaskiviljelyksen välisistä suhteista on vaikea saada. Hannikainen mainitsee, että 1727 kylvettiin Raudussa rukiita peltoon 85 prosenttia ja kaskeen sen sijaan vain 15 prosenttia. Kauraa kylvettiin kaskeen samoin 15 ja ohraa vain 3 prosenttia.⁴⁷ Tämän mukaan olisi jo 1700-luvun alkupuolella kaskiviljely ollut Raudussa nopeasti väistyvä viljelyksen muoto, mutta vaikka myöhemmin lahjoitusmaiden omistajat pyrkivätkin rajoittamaan talonpoikien metsänkäyttöä, ei kehitys Raudussakaan vielä 1700-luvun puolella ollut niin pitkällä kuin edellämaituista prosenttiluvuista sellaisenaan voitaisiin päätellä. Kaskimetsistä oli tosin puutetta, mutta esimerkiksi Maanselän osalta sanotaan 1772, että kaskimaista otetaan koko toimeentulo.

Maanlaadusta riippuen otettiin kaskesta 2–6 satoa. Heikoimmilla mailla, kuten muun muassa Haukkalassa saatiin suurella vaivalla raivatusta kaskesta vain kaksi satoa: toinen ruista, toinen kauraa. Uuden metsän kasvu vei vuorostaan aikaa siellä 40–50 vuotta. Harvoin saivat Riikolassakaan kaskesta kolme satoa. Useimmissa kylissä kuitenkin viljeltiin kaskea 4–5 tai 5–6 vuotta. Mutta kun otettiin kuusikin satoa, hidastui uuden metsän kasvu kaskimailla ja seuraavaa vuoroa saatiin odottaa hyvin kauan.

Maan tavan mukaan viljeltiin peltoja kolmessa vuorossa: ensimmäisenä vuotena kylvettiin ruis, toisena kevätvilja ja kolmantena oli pelto kesantona. Heikoimmat pellot antoivat vain 3–4 jyvää, kuten oli asianlaita Suvenmäellä, Orjansaassa ja Mitronmäellä, Riikolassa, Sumpulassa ja Kuninkaanselällä. Muualla saatiin yleensä nelin- tai viisinkertainen, parhaissa tapauksissa kuusin- jopa seitsenkertainenkin sato.

Halla oli monin paikoin tuttu vieras. Silloin tällöin sattui varsinaisia katovuosia, joskaan ei aivan yhtä tuhoisia kuin 1690-luvulla. Pari joskus kolmekin katovuotta sattui vuosikymmentä kohden. Syyskäräjillä 1763 tiedusteltiin muun muassa kuvernementtikanslian käskystä, miten köyhimmät talonpojat tulisivat toimeen seuraavaan satoon asti kahtena peräkkäisenä kesänä koetun kadon jälkeen. Oli käsketty tutkia, tarvitsevatko he ehkä lainaa. Kadosta kärsimään joutuneet olivat sitä mieltä, että laina on vaikea maksaa takaisin, mutta jos kruunu voisi vapauttaa heidät kuluvan vuoden veroista, he voisivat selviytyä paremmin. Silloin olisi toiveita myös siitä, että lahjoitusmaiden omistajat vastaavasti helpottaisivat verotusta.⁴⁸

Raudussa viljeltiin ruista, kauraa ja jonkinverran ohraa. Paikoitellen, muun muassa Korleella, sanottiin kesärukiista saatavan paras sato sekä

pelloista että kaskista. Vehnä, jota viljeltiin hyvin vähän, menestyi heikosti. Tattarista voitiin saada hyviäkin satoja. Kaali ja nauriit epäonnistuivat usein, samoin pavut ja herneet. Pellavaa viljeltiin kotitarpeeksi, jonkinverran myös hampua. Muutamissa kylissä oli pieniä humalatarhoja.

Niityt olivat keskinkertaiset, joissakin kylissä heikot tai heikonpuoleiset, harvoissa paikoin hyvät. Kärsälän niittyjä pidettiin hyvinä ja Vepsan kohtalaisina sekä Palkealan ja Orjansaaren niittyjä riittävinä. Useimmiten olivat niityt veden vaivaamia. Ne kasvoivat sara- tai luhtaheinää. Karjalle syötettiin heinän puutteessa olkia ja lampaille lepänlehtiä. Hevosetkin saivat kotitöissä silputtuja olkia ja paikoitellen survottua haavankuorta. Talvimatkoilla syötettiin hevosille heiniä ja ohraa, jos kauraa ei ollut. Kesäisin karja oli metsälaitumilla. Laitumet olivat joissakin kylissä hyvät, niinkuin esimerkiksi Kaskaalassa ja Vepsassa ja riittävät useissakin kylissä, mutta toisaalta oli kyliä, joissa ne olivat heikot tai niukat.

1770-luvun puolivälissä oli Raudussa hevosia noin 540, lehmiä 1340, nuorta karjaa 680 ja lampaita 1420. Kun pitäjässä samanaikaisesti oli noin 380 taloutta, oli taloutta kohden yleensä hevonen tai kaksi. Lehmiä oli keskimäärin 3 tai 4, minkä lisäksi oli vasikoita tai hiehoja 1 tai 2. Lampaita oli taloutta kohden 3–5. Karjanhoito oli kuten muuallakin heikkoa ja alkeellista. Karjan tuotto jäi vähäiseksi heikkojen laidunmaiden ja niukan talviruokinnan takia. Kuitenkin hankittiin useimmissa Vehmaisten ja Sumpulan lahjoitusmaiden kylissä rahaa veroihin ja muihin tarpeisiin myymällä voita. Kovin paljon ei sitä niin ollen jäänyt kotikäyttöön. Voin ohella myytiin kauraa melkein kaikista kylistä, niin myös Leinikylän lahjoitusmaalla. Sen sijaan vain Maanselän tienoon kylistä sanottiin myytävän lisäksi ruista, ohraa, papuja, herneitä ja nauriita. Puita vietiin Pietariin ainakin Dudenitsasta ja Korleelta. Muutamien kylien miehet harjoittivat sitä paitsi rahdinajoa.

Kalastuksella ei Raudussa milloinkaan ole ollut merkittävää sijaa elinkeinoelämässä. Järvet ja joet ovat pieniä ja vaatimaton on niiden antikin. Hiukan kuitenkin saatiin kalaa palan painimeksi Leinikylän ja Seppälän järvistä, Rautjärvestä, Koskijärvestä ja Saijanjoesta sekä muutamista muista pikkujärvistä. Kalaa pyydystettiin verkoilla, rysillä ja merroilla. Saijanjoessa kalastettiin mm. kuuritsaksi sanotulla nuotalla.

Metsistä otettiin rakennus- ja polttopuut sekä aidastarvikkeet ja metsiä käytettiin sekä kaski- että laidunmaina. Metsien kasvukyky joutui näin kovalle koetukselle, eikä läheskään kaikkialla ollut puuta riittävästi saatavana. Erityisesti valitettiin tukkipuiden puutetta. Muutamien kylien asukkaat joutuivat hankkimaan tarvittavat tukkipuut Sakkolasta tai Valkjärveltä, osittain taas oman pitäjän parempimetsäisistä kylistä. Aidaspuistakin oli paikoitellen puutetta. Polttopuuta saatiin yleensä omien kylien metsistä. Tuohesta ja

lehdesmetsästä oli niin ikään puutetta. Runsaimmin oli metsiä Sirkiänsaaren ja Korleen kulmalla, jossa asutus oli vähäisempää ja niinpä sieltä voitiin viedä puuta Pietariinkin, kuten edellä mainittiin.

1700-luvun kartoissa olivat kylien rajat jo melko tarkasti määritellyt ja tärkeimmät rajamerkit lueteltiin karttaselostuksissa. Vain joissakin poikkeustapauksissa oli rajojen yksityiskohtaisesta kulusta epäselvyyttä.

Talojen väliset rajat eivät sen sijaan olleet yhtä selvät. Yleensä oli pellot ja niityt jaettu talojen kesken yksityisomistukseen. Kullakin talolla oli tavallisesti joitakin peltokappaleita, joko erillisinä lohkoina tai jonkinlaisessa sarkajaossa kylän toisten talojen kanssa. Mainittakoon esimerkkeinä, että Huuhdissa oli yhdellä talolla 5, kolmella 6 ja kahdella 7 peltosarkaa. Peltokappaleiden rajoina olivat pientaret, tiet ja purot. Nimenomaan mainittiin, että talojen tilukset olivat sarkajaossa. Potkelassa oli taloa kohden 3–6, Savikko-lassa 3–5, Varikselassa 5, Vepsassa 2–3, Maanselällä 3–10 ja Kaskaalassa 2–8 peltokappaletta. Peltokappaleilla oli tavallisesti kullakin oma nimensä.

Niityt olivat nekin useina kappaleina järvien ja jokien rantamilla tai suoalueiden reunoilla. Osittain olivat niityt jaetut talojen kesken, osittain ne olivat kyläkunnan tai joidenkin talojen yhteisessä käytössä. Huuhdissa oli 2–7 niittyä taloa kohden, Kaskaalassa 3–12. Orjansaaressa oli Kermisellä 10 ja Pietari Ihalaisella 16 niittyä. Saijanjoen varret tarjosivat orjansaaarelaisille suhteellisen hyviä heinämaita. Siellä voitiin raivata suosta lisäksi niittyä. Potkelassa oli useimmilla taloilla 6–7 niittyä, mutta Jooseppi Suikkasella niitä oli 12 ja Antti Hännikäisellä 14. Joissakin kylissä, kuten Huuhdissa, mainitaan suoalueiden olleen yhteisiä. Niistä voitiin raivata peltoa tai niittyä talon suuruuden mukaan.

Metsät olivat niin ikään joko jaetut talojen kesken tai koko kyläkunnan tai joidenkin talojen yhteiset. Samassakin kylässä saattoi olla joillakin taloilla omia metsiä, mutta joillakin yhteisiä. Kun perheet erosivat, saattoivat metsämaat jäädä jakamatta, joten samasta kantatalosta eronneet käyttivät yhteisiä metsiä. Jaetut metsämaat oli tarkoin karttoihin merkitty. Metsämaatkin saattoivat olla monessa paikassa pieninä tai suurehkoina palstoina. Metsät oli jaettu talojen kesken Vehmaisissa ja monissa muissakin kylissä. Sen sijaan olivat mm. Miettälänmäen viiden talon metsät yhteiset. Raasulissa, Savolassa ja Nuijalassa olivat kotipellot jaetut, mutta metsämaat olivat yhteiset, samoin Liippualla. Kaskaalassa oli seitsemällä talolla yhteiset metsät, koska täydellistä jakoa ei oltu suoritettu ja neljällä talolla ei ollut enempää kaski- kuin hirsimetsääkään, joten viimeksi mainittujen oli hankittava välttämättömät tarvikkeensakin vieraista metsistä. Orjansaaressa oli suoritettu kihlakunnan-oikeuden määräämä metsien jako, mutta metsät oli jaettu kovin pieniin kappaleisiin ja kun uusia asukkaita on muuttanut kylään, on metsiä nautittu

useimmiten yhteisesti. Vakkilan kylän metsistä oli osa yhteiskäytössä. Varikselan metsät olivat kylän yhteiset, samoin Savikkolan. Potkelan metsät oli osin jaettu, osin yhteiskäytössä. Niinpä oli Potkelassa kymmenen eri metsäpalstaa kuuden talon yhteisessä nautinnassa. Metsäpalstoilla oli niilläkin tavallisesti omat nimensä.

Erään 1800-luvun alkupuolen (1830) tilaston mukaan Raudun kokonaispinta-ala oli 73.212 tynnyrinalaa, josta määrästä oli peltoa 2.512 ja niittyä 3.438 tynnyrinalaa. Peltoala oli suhteellisen suuri verrattuna Sakkolan, Pyhäjärven ja Räisälän sekä Käkisalmen vastaaviin lukuihin. Viimeksi mainittujen itäisen Kannaksen pitäjien kokonaispinta-ala oli 111.297–144.675 tynnyrinalaa ja peltopinta-alat vastaavasti 1.686–2.990 tynnyrinalaa. Vuonna 1830 korjattavaa satoa varten oli kylvetty ruista 1.410, ohraa 255, kauraa 1.040, hernettä ja papua 38 sekä perunaa 110 tynnyriä. Vuonna 1830 kylvettiin ruista kaskiin 100 ja suomaille 54 tynnyriä. Sakkolassa ja Pyhäjärvellä kylvettiin samana vuonna kaskiin vain 22–33 tynnyriä. Kaskiviljelys oli näin ollen jo viime vuosisadan alkupuolella merkittävästi vähentynyt. Perunanviljelys oli puolestaan alkanut voittaa alaa kaikissa itäisen Kannaksen pitäjissä. Sakkolassa ja Pyhäjärvellä olivat kylvöön käytetyt perunamäärät noin kolme kertaa suuremmat kuin Raudussa.⁴⁹

Raudussa samoin kuin muissakin Kannaksen pitäjissä asuttiin vielä 1800-luvun alkupuolellakin pääasiassa savupirteissä. Yleensä asuinrakennuksessa oli varsinainen asuintupa eli pirtti, joka oli 3–7 sylon mittainen, sekä eteisen vieressä ns. tupanen, jonne oli sijoitettu käsikivet ja jossa myöskin säilytettiin puuastioita ja ruokatavaroita. Lattian alle oli tehty ruokatarvikkeiden säilytystä varten jonkinlainen kellari. Pirtissä saattoi olla pieni lasi-ikkunakin. Uuni oli tehty kivistä ja savesta. Raudussa mainitaan, etteivät talonpojat käytä uuneihin tiiliä, sillä tarvittavasta savesta on puutetta. Kattamisaineina käytettiin tuohia ja liisteitä. Ulkorakennuksina käytettiin navettoja, talleja, riisiä ja aittoja, joissa säilytettiin sekä viljaa että vaateavaroita. Vaateaittoja käytettiin kesäisin makuuhuoneina. Taloon kuului vielä sauna.

Vuonna 1830 Raudussa oli 545 savupirttiä ja 73 torppaa, joiden varsinaisena asuinrakennuksena tietysti olivat savutuvat, sekä 10 tupaa, joissa on ollut savupiipulla varustettu uuni ja 7 muuta asuinrakennusta eli päärakennusta. Viimeksi mainitut olivat pääasiassa hovien rakennuksia.⁵⁰

Lahjoitusmaatalonpojan toimeentulo oli niukkaa. Alkeellisten työvälineiden ja kehittymättömien viljelystapojen sekä usein toistuvien katovuosien takia jäivät työn tulokset vähäisiksi. Peltoviljelystä haittasi monesti ojituksen puute ja heikko lannoitus. Yritteliäisyyden halua ja pitäytymistä totuttuihin isiltä perittyihin työtapoihin moitittiin virkakunnan taholla. Talonpoikia sanottiin hitaiksi ja vähään tyytyväisiksi. Mutta erityisesti 1700-luvun loppu-

puolella kiristynyt päivätövelvollisuus tappoi yritteliäisyyden halunkin ja riisti talonpojilta oman maatalouden parantamiseen tarvittavan ajan. Esivalan mielestä työvoiman puutteeseen vaikutti ennen kaikkea suurperheiden hajaantuminen. Perheiden hajoamiseen ja talojen jakoon katsottiin antavan aiheen eripuraisuus ja riittäisyys. Niinpä Leinikylän, Haapakylän ja Mäkrän kohdalla valitetaan, että talojen jakaantumisen takia on joissakin taloissa tuskin enempää kuin yksi työkuntoinen mies. Kun sitten sellaisesta talosta on lähdettävä kruunun tai hovin töihin, ajoihin tai teiden korjuutöihin, pysähtyvät oman talon työt tyystin. Sellaisessa tapauksessa tulee köyhyys ja puute asukkaiden jokapäiväiseksi vieraaksi. Kuitenkaan eivät mainitut kylät näytä kärsineen miespuolisen väestön puutetta enempää kuin toiset. Muutamissa taloissa oli runsaastikin väkeä, mutta todennäköisesti niissä on ollut suhteellisen paljon lapsia.⁵¹

Lahjoitusmaiden nurjat olosuhteet houkuttelivat Karjalan miespuolista väestöä ansiotöihin oman kotitalon ulkopuolelle. Niinpä vietiin Raudustakin jossakin määrin erilaisia tuotteita Pietariin ja jonkinverran ajettiin myös rahtia, joskaan rahtitöiden määrästä enempää kuin niillä saaduista ansioista-kaan ei ole olemassa minkäänlaisia selvityksiä. Mutta selvää on, että milloin talossa oli vähän miespuolista väkeä, kärsivät maataloustyöt tästä syystä. Rahdilla ansaittiin toisaalta veroihin ja muihin menoihin tarvittavat rahat, milloin omia tuotteita ei liennyt myytäväksi.

Elämää lahjoitusmailla

Elämää lahjoitusmailla sävyttivät ihmissuhteet, mitkä vallitsivat lahjoitusmaiden omistajien tai heidän edustajiensa sekä talonpoikien välillä. Ne vaihtelivat sen mukaan, minkäluonteisia vallankäyttäjät olivat. Mutta sangen usein kovuus ja kohtuuttomuus antoivat niille liiankin yksipuolisen leiman. Potkelan pojat saattoivat laulaa 1800-luvulla oloihinsa verraten tyytyväisinä:

Meitä ei piinaa Pipinä,
Israel ei irvistele,
myö oomme pojat Potkelasta
Vanja herran vallan alta.⁵²

Valitettavasti näin ei ollut aina asianlaita. Paha kello kuuluu kauemmas, sanotaan. Kovat otteet ja mielivalta liittyivät sen vuoksi lahjoitusmaa-ajan elämäkuvaan.

Piiska ja patukka kuuluivat varhaisempina vuosikymmeninä sangen luontevasti hovin moisniekkojen, voutien, käteen. Vielä viimeinenkin lahjoitusmaatalonpoikien polvi muisti tämänlaatuisia tapauksia. Raudunkylältä kotoisin oleva 89-vuotias Mikko Sojakka kertoi tämän kirjoittajalle 1934 Sumpulän moisniekan Israelin, joka juuri edellä olevassa laulussakin mainittiin, olleen häijyn ja kelvottoman miehen. Viimeisenä lahjoituskauden vuosina hän ei enää ollut uskaltanut lyödä, mutta aikaisemmin oli Sumpulassa piesty talonpoikia vähäisestäkin uppiniskaisuudesta. Mies pantiin lattialle vatsalleen vitjoilla kiinni ja sitten lyötiin. Niinpä laulettiin tästä:

Sumpulass on inssi suuri,
kova inssi koivikossa,
lyötti rengit renkahissa,
vallan miehet vaivaisiksi.⁵³

Samanlaisia moisniekkoja oli muissakin hoveissa. Sellaisia oli talonpoikien Pipinäksi kutsuma Paul Pipinen -niminen moisniekka Vehmaisissa viime vuosisadan keskivaiheilla (1852 henkikirja) ja vähän myöhemmin Riskiniminen moisniekka,⁵⁴ samoin Leinikylän Juntalienaksi sanottu vouti.

Vehmaisten moisniekka Stefan Flindeen oli isännältään eversti Jakovlevilta saanut määräyksen, että jos talonpojat poistuisivat töistä Pietarista ennen aikojaan, oli heitä rangaistava. Heiltä oli leikattava tukka ja vaadittava 15 ylimääräistä hevostyöpäivää. Tämän käskyn Flindeen oli saanut maaliskuussa 1757, mutta jo ennen sitä hän oli käyttänyt oman käden oikeutta. Helmikuussa mainittuna vuonna oli Kärsälän kylän talonpojan Aatami Parikan renki tullut ennen määräämää Pietarista, kun häneltä olivat loppuneet hevosen rehut. Flindeen pieksätti silloin sekä isännän että rengin ja vei sen jälkeen rengin ja isännän veljenpojan kahden hevosen kera hoviin töihin. Pari päivää myöhemmin Flindeen tuli uudelleen Parikalle ja kysyi, miksei oltu lähetetty miestä ja hevosta päivätöihin. Parikka vastasi, että vouti itse oli juuri vienyt häneltä kaksi hevosta päivätöihin ja kolmas oli edellisenä päivänä lähetetty kymmenniekän käskystä Lintulaan postiin. Mutta kaikesta huolimatta Flindeen löi Parikkaa niin, että tämän selkä oli pitkään mustelmisssa. - Flindeen oli usein aikaisemmin vaatinut Parikalta, joka oli pitäjän varakkaimpia talonpoikia, milloin mitäkin: ruista, kauroja ja kerran parin vuoden vanhan siankin.

Parikka ei itse uskaltanut edes nostaa oikeusjuttua Flindeeniä vastaan, kun tämä oli Parikkaa siitä kieltänyt, mutta kirkkoherra Strandmanin toimesta asia joutui kihlakunnanoikeuteen. Oikeus tuomitsi Flindeenin menettämään

oikean kätensä ja irtaimen omaisuutensa, mutta kun asia sitten siirtyi oikeuskollegin käsiteltäväksi, vapautti se Flindeenin erään keisarin armahdusasetuksen nojalla muusta rangaistuksesta paitsi vahingonkorvauksesta.⁵⁵

Leinikylän moisniekka Ivan Militsin oli niin ikään lyönyt sekä miehiä että naisia niin, että useiden oli viikkokausia maattava sängyssä. Kun hän viimein joutui näistä teoistaan oikeuteen, hän sanoi, että isäntä oli käskenyt hänen jakaa oikeutta talonpojille. Militsin tuomittiin kuolemaan siitä, että hän ollessaan suorittamassa talojen tarkastusta keväällä 1758 oli lyönyt nyrkillään kuoliaaksi erään 60-vuotiaan naisen.⁵⁶

Päivätöihin, ropottiin, niinkuin lahjoitusmailla sanottiin, oli mentävä silloin kuin vaadittiin. Omat työt tehtiin sitten, kun ehdittiin. Ei auttanut talonpojan kieltäytyä ropottiin menemästä, vaikei kotona olisi ollut leipääkään. Kymmenniekka saattoi sanoa, jos hänelle siitä valitettiin, että pankaa savea leivän sekaan.⁵⁷ Pahinta oli se, että hovin töissä oli oltava kiireisimpänä työaikana, kesällä.

Työpäivät olivat pitkiä, päivännoususta auringon laskuun, kertovat vielä ropotissa käyneet ihmiset.⁵⁸ Toisinaan esitettiin vielä isäntien taholta valituksia, että tultiin muka liian myöhään töihin. Tällaisen syytöksen esitti Leinikylän vouti V. C. Bernzongk vuoden 1801 talvikäräjillä. Kihlakunnanoikeus velvoitti tämän johdosta talonpojat saapumaan töihin hyvissä ajoin aamulla. Pitkämatakaisten oli tultava hoviin jo edellisenä iltana. Jos joku jäi syyttä pois ropotista, oli hänen laskuunsa palkattava toinen hovin töihin. Oikeuden päätös oli kuulutettava kirkossa kolmena sunnuntaina. Johan von Briskorn valitti 1817, etteivät talonpojat tulleet riiehen heti, kun kukko oli ensimmäisen kerran laulanut, vaikka se olikin yleisenä maan tapana.⁵⁹

Kovin myöhään ei näköjään ole puimaankaan menty. Sumpulan voudista laulettiin, että hän

puitti riihet puhtella,
sitten aivan aamusella
Pitkäjärvelle pihisti.
Sitten sieltä tultuansa
pani päivät kiriajan,
Ketä kiitti, ketä moitti,
kelle tarjosi kepistä.⁶⁰

Niittoaikana oli tapana antaa työmiehille urakka. Tavallisesti oli niitettävä 50 viisikkoa kauraa tai 10–15 kuhilasta ruista päivässä. Työnteestäjästä riippui, millaisia lyhteitä piti tehdä. Mikko Sojakka kertoi, että kerran oli herra itse tullut pellolle ja kun huomasi, että lyhteet olivat pieniä, niin hajotti ne

kepillään. Juntaliena oli kerran suuttunut, kun kauranniitto oli hänen mielestään sujunut liian hitaasti. Eräs talonpoika huomautti silloin, että kaura oli lyhyttä ja sitä oli sen vuoksi vaikea leikata ja sitoa. Hän otti lyhteen ja näytti sitä voudille. Tämä tempasi lyhteen käteensä ja löi sen tyvipuolella talonpoikaa vasten suuta. Veri tulvahti löydyn suusta, mutta Juntaliena jatkoi riehumistaan.⁶¹ Keripatalaiset eivät erään kerran olleet saaneet niittourakkaansa täyteen ja siirsivät sen tähden viereiseltä saralta joitakin kuhilaita omalle saralleen. Herrat olivat nähneet tämän, mutta nauraneet vain silloin asialle. Aitaa oli tehtävä päivässä 25 paria.⁶²

Vuoden 1826 lahjoitusmaa-asetuksen jälkeen alettiin talonpojilta vaatia uusia vuokrasopimuksia. Talonpojat eivät kuitenkaan olisi halunneet solmia näitä sopimuksia eli kontrahteja. Mutta jos he kieltäytyivät, oli seurauksena häätö. Vielä pitkään säilyi kansan muistissa tarinoita tällaisista häädöistä. Miettilän hovin herra Shepeleff, jota kansa sanoi Sipelovaksi, karkoitti kodeistaan kolme perhettä, Pekkaset ja Nahkurit Kärälästä sekä Suikkaset Kuusenkannasta, kun nämä eivät olleet suostuneet allekirjoittamaan vuokrasopimusta. Pekkasten häädöstä kerrotaan seuraavasti: Pekkasessa oli naisväki ollut juuri leivänpaistossa, kun huomattiin kasakoiden tulevan. Talonväki riensi silloin tuvasta lähellä olevan lepikon laitaa, josta käsin seurattiin kasakoiden toimia. Kasakat ottivat tukin ja mursivat sillä säppiin pannun tuvan oven ja panivat sitten tuvassa kaiken sekaisin. Pekkasen talo purettiin myöhemmin ja hirret vietiin Miettilän hoviin. Talo oli suuri, sillä siinä sanotaan olleen yhdeksän tai yksitoista rautasaranoilla liikkuvaa ovea. Pekkaset itse siirtyivät häädön jälkeen Kirjasalon kylään Lempaalan puolelle, mutta heidät kutsuttiin sieltä takaisin.⁶³

Vehmaisista karkoitettiin kotoaan muun muassa Paukkuset ja Soikkelit. Korleen kylän asukkaat oli kerran häädetty taloistaan jouluaattona. Haukkalasta kotoisin oleva Pekko Kukko lauloi häädöistä näin:

Tuli huuhka meidän hoviin,
muilta mailta muukalainen,
otti kanssansa kaskat,
kulki Vehmaisten kylähän.
Soikkeli ol sopiva talo,
siellä viljoja visusti.
Maiot maahan kaaettiin,
viljat viereen viskattiin.
Sai myös osansa isäntä
pilkistä ja piikkilöistä.

Sitten hamus Haukkalahan,
 ajoi Paukkusen pakkasehen,
 Kukon Riston kulkemahan.
 Sieltä kiers Kerpattohon,
 miehen Mikkeli nimisen
 pani rautoihin, pakana,
 laittoi vielä Viipurihin.
 Sellainen oli Sentsikoffi.⁶⁴

Lahjoitusmaiden lunastaminen

Kun Suomen valtiopäivät vuonna 1863 yli puolen vuosisadan tauon jälkeen jälleen kutsuttiin koolle, oli luonnollista, että siellä otettiin esille Karjalan lahjoitusmaatalonpoikien asia. Silloin herätettiin kysymys lahjoitusmaiden lunastamisesta valtion välityksellä ja niiden myymisestä talonpojille perintötiloiksi. Tämän laajakantoisen kysymyksen lopullinen ratkaisu siirtyi kuitenkin vielä seuraaville eli vuoden 1867 valtiopäiville. Lunastuskysymyksen käytännöllinen järjestely vaati vielä senkin jälkeen oman aikansa.

Raudun lahjoitusmaat lunastettiin vuosina 1873–80. Ensimmäisenä päätettiin Miettälän lahjoitusmaata koskeva kauppa. Kauppakirja allekirjoitettiin helmikuun 15. päivänä 1873. Lahjoitusmaa käsitti 26 7/8 verotaloa ja 14 5/64 manttaalia. Kauppahinta oli 128.554 markkaa 67 penniä. Lahjoitusmaan viimeinen omistaja oli kollegineuvoksetar Olga Shepeleff. Vehmaisten lahjoitusmaan kauppa koskeva kauppakirja allekirjoitettiin toukokuun 14. päivänä 1873. Eversti Alexander Shepeleff myi tämän 27 1/8 verotaloa ja 14 133/192 manttaalia käsittävän lahjoitusmaan 139.518 markasta ja 77 pennistä. Kun hovi kuitenkin toistaiseksi jäi valtion omistukseen, jäi talonpoikien lunastussummaksi edellä mainitusta kauppahinnasta 110.115 markkaa ja 30 penniä. Maanselän ja Vepsan lahjoitusmaat ostettiin kenraalimajuri Boris Fockin perillisiltä toukokuun 2. päivänä 1874. Maanselän lahjoitusmaa käsitti 17 verotaloa ja 7 1/24 manttaalia ja Vepsa 9 verotaloa ja 3 1/8 manttaalia. Vepsa oli ainakin jo vuonna 1871 ollut luutnantti Boris Fockin hallinnassa. Kauppahinta oli 112.000 markkaa. Sumpulan, pitäjän suurimpana säilyneen lahjoitusmaan, kauppa päätettiin maaliskuun 31. päivänä 1875. Sumpulassa oli 70 verotaloa ja 32 7/12 manttaalia, Kauppahinta oli 337.250 markkaa. Sumpulan viimeisenä haltijana oli ollut esikuntakapteeni Alexander Fock. Vasta neljä vuotta myöhemmin heinäkuun 31. päivänä 1879 myytiin Leinikylän lahjoitusmaa 169.729 markan ja 40 pennin kauppahinnasta. Leinikylässä

oli 28 verotaloa ja 21 1/8 manttaalia. Viimeisenä omistajana oli vapaaherratar Sofia von Freedericks. Potkelan lahjoitusmaa, joka käsitti 10 verotaloa ja 3 13/24 manttaalia, ostettiin kauppiaiden N. Lisitzinin ja K. Buttenhoffin konkurssipesältä maaliskuun 8. päivänä 1880 45.204 markan kauppahinnasta. Yhteensä maksettiin Raudun lahjoitusmaista lunastushintana 932.256 markkaa ja 84 penniä.

Vaikka lahjoitustilat oli näin saatu ostetuiksi niiden silloisilta omistajilta hieman yli kymmenen vuoden kuluttua siitä, kun lunastuspäätös oli tehty, eivät talonpojat välittömästi saaneet perintöoikeutta tiloihinsa. Järjestelytoimenpiteet ja perintökirjojen valmistaminen vaativat aikaa mutta lopulta koitti hetki, jota oli kauan ja varmaan hartaastikin odotettu, jolloin rautulaisenkin talonpojan oikeus omaan kotitilaan oli jälleen kiistaton. Saatiin perintökirjat, omistusoikeuden vääjäämättömät todistuskappaleet.

Lunastettujen ja perintötiloiksi myytyjen lahjoitusmaiden pinta-alat olivat tynnyrinaloina seuraavat: Sumpulan 23.681, Leinikylän 8.589, Miettälän 8.048, Vehmaisten 7.296, josta määrästä kuitenkin 218 tynnyrinalaa tuli valtiolle lunastetun hovin osalle, Maanselän ja Vepsan 6.244 sekä Potkelan 2.759 eli yhteensä 56.617 tynnyrinalaa. Uusiksi manttaaleiksi muunnettuina nämä alat vastaavat Sumpulassa 11,25, Miettälässä 3,76, Leinikylässä 3,33, Maanselällä ja Vepsassa 2,89, Vehmaisissa 2,88 ja Potkelassa 1,03 manttaalia.

Lunastamisen aikoihin oli Sumpulan lahjoitusmaalla 1.496, Leinikylässä 677, Miettälässä 622, Vehmaisissa 493, Maanselällä ja Vepsassa 328 sekä Potkelassa 164 asukasta eli yhteensä 3.780 henkeä.⁶⁵

Perintökirjojen saajat

Rautulaiset saivat perintökirjansa vuosina 1880–1886. Ensimmäiseksi saivat asiansa tähän vaiheeseen Vehmaisten talonpojat. Heidän perintökirjansa oli päivätty toukokuun 11. päivänä 1880 ja heidän tuli niin ollen suorittaa tilojensa lunastushinta vuosina 1880–1918. Kun perintökirjojen saanti tuli merkittävään aivan oleellista muutosta entisten lahjoitusmaatalonpoikien elämässä ja uuden vaiheen hiljaista alkamista koko Raudun viljelyksessä, on paikallaan mainita kaikki lahjoitusmaiden lunastustoimenpiteiden yhteydessä perintökirjansa saaneet rautulaiset viljelijät, kotitilojensa uudet isännät. Nämä luettelot antavat sitä paitsi hyvän kuvan Raudun asutuksesta 1880-luvulla.⁶⁶

Vehmaisten lahjoitusmaalla toukokuun 11. päivänä 1880 jaetut perintökirjat

Talon

n:o osa Omistaja

Haukkala

- 1 1/2 Mikkeli ja Jopi Paavonp. Kiesiläinen
 2 1/2 Matti ja Juho Tahvonp. Paukkunen sekä Simo ja Abraham
 Antinp. Nuora
 2 1/2 Juho Pietarinpoika Kukko
 3 1 Matti, Antti, Juho ja Simo Ristonp. Liira
 4 1 Antti Matinp. Liira ja Juho Martinp. Kiiski

Keripata

- 1 1/6 Irina, Okulina ja Sofia Pahomoff
 1 1/6 Ilja Vasilinp. Pahomoff
 1 1/6 Andrei Jegoranp. Vaskelainen
 1 1/6 Iivana ja Konstantin Mihailinp. Ontronen sekä sisar Audotja
 1 1/6 Gaurila Jegoranp. Vaskelainen
 1 1/6 Iivana Kirilinp. Vaskelainen
 2 1/3 Aleksanteri ja Mihaila Jefiminp. Vaskelainen
 2 1/4 Dmitri Mihailinp. Feodoroff
 2 1/4 Leski Maria Feodorovna ja hänen poikansa Vasili
 Nikolainp. Jelisejeff
 2 1/6 Timofei Iivananp. Haukka

Variksela

- 1 1/2 Simo Mikkelinp. Pekkala
 1 1/2 Paavo Jegoranp. Jäske
 2 1/2 Antti Knuutinp. Rastas ja tytärpuoli Eeva Matint. Ovaska
 2 1/2 Leski Aune Mikkelinp. ja Tahvo Heikinp. Marttinen
 3 1/2 Tilanhoitaja Petter Karlsson
 3 1/2 Antti Heikinp. Määttänen

Sunikkala

- 1 1/2 Aleksei Iivananp. Haukka
 1 1/2 Dmitri Iivananp. Vaskelainen ja Nikolai Feodorinp. Intke
 2 1/2 Andrei Iivananp. Pahomoff
 2 1/2 Stepan Nikolainp. Jelisejeff
 3 7/10 Aatami ja Matti Antinp. Kyllästinen
 3 3/10 Mikkeli Pietarinp. Sojakka

Vakkila

- 1 1 Tuomas ja Samuli Matinp. Kuparinen
 2 1/4 Mikkelin Matinp. Kähäri
 2 1/4 Yrjö Matinp. Kähäri
 2 1/4 Tahvo Matinp. Vanhanen
 2 1/4 Juho Simonp. Heikkonen
 3 1/3 Juho Tuomaanp. Rastas
 3 1/3 Leski Natalia Dmitrijevna ja hänen poikansa
 Iivana Jegoranp. Intke
 3 1/3 Paavo Vanhanen

Vehmainen

- 2 1/3 Mikkelin Samulinp. Korte
 2 1/3 Matti Mikkelinp. Paakkinen
 2 1/3 Mikkelin Heikinp. Honkanen
 3 1 Leski Katri Matint. ja hänen poikansa Antti Matinp. Henttinen
 4 1 Siltavouti Vilhelm Blom ja jahtivouti Johan Blom
 5 2/15 Juho Tahvonp. Äikäs
 5 2/15 Leski Anna Juhont. Loponen
 5 2/15 Juho Matinp. Härkönen
 5 1/5 Salomon Paavonp. Loponen
 5 2/15 Mikkelin Tuomaanp. Kiesiläinen
 5 2/15 Kaapre Martinp. Pulakka
 5 2/15 Tuomas Pärtylinp. Loponen
 7 1/3 Tuomas Abrahaminp. Leppänen
 7 1/3 Martti Heikinp. Soikkeli
 7 1/3 Juho Matinp. Soikkeli
 8 1/3 Antti Yrjönp. ja Yrjö Heikinp. Nypelö
 8 1/3 Leski Anna Antint, hänen poikansa Antti Taavetinp.
 Hyvönen sekä veljensä Matti ja
 Simo Antinp. Korte
 8 1/3 Antti Topinp. Pekkanen
 9 1/2 Leski Aune Juhont. Loponen ja Aatami Heikinp. Turkkinen
 9 1/2 Leski Vappo Matint. Naappi ja vävy Knut Kaaprenp. Leppänen
 10 1/2 Aleksanteri Pietarinp. Suikkanen
 10 1/2 Taavetti ja Matti Tuomaanp. Honkanen
 11 1/2 Tahvo Heikinp. Honkanen
 11 1/2 Matti Martinp. Pulakka
 12 1/2 Matti Taavetinp. Heikkonen
 12 1/2 Lautamies Kustaa Juhonp. Mentu

- 13 1/4 Aatami Heikinp. Turkkinen
 13 1/4 Juho Salomoninp. Naskali
 13 1/4 Siltavouti Vilhelm Blom ja jahtivouti Johan Blom
 13 1/4 Aatami Erkinpoika

*Maanselän ja Vepsän lahjoitusmailla kesäkuun 21. päivänä 1882
 jaetut perintökirjat*

Kuusenkanta

- 1 1 Juho Pietarinp. Pyykkö ja Samuli Pietarinp. Orava
 2 1/2 Tahvo Aataminp. Mankkinen
 2 1/2 Antti Tahvonp. Nahkuri
 3 1 Aatami Tuomaanp. Uski

Maanselkä

- 1 1/2 Mikkeli Simonp. Suikkanen
 1 1/4 Leski Anna Tahvont. Heikkinen ja hänen poikapuolensa
 Juho Aataminp. Honkanen 1 1/4 Tuomas Ristonp. Ruth
 2 4/9 Matti Matinp. Uponen ja Elias Lovisanp. Kasper
 3 1 Matti ja Taneli Taavetinp. Haajanen
 5 1/3 Luutnantti Boris Fock
 6 1 Aatami Annanp. Kiiski
 7 1/2 Paavo Tahvonp. Nahkuri
 7 1/2 Topi Pietarinp. Mentu ja Jaakko Heikinp. Nahkuri
 8 1 Luutnantti Boris Fock
 9 1/2 Andrei Sergeinp. Haukka
 9 1/2 Pietari Nikitanp. Sorvari
 10 1/4 Lautamies Abraham Juhonp. Tuhkunen ja hänen veljensä
 Aatami Juhonpoika
 10 1/8 Leski Elisabet Matint. Siitonen ym.
 10 1/8 Tuomas Tuomaanp. Loponen
 10 1/8 Matti Juhonp. Tuhkunen
 10 1/8 Leski Sohvi Tahvont. Kymäläinen
 10 1/8 Aatami Simonp. Kyyrä
 10 1/8 Matti Pietarinp. Mentu
 11 1/2 Leski Sohvi Tahvont. Kymäläinen
 11 1/4 Topi Pietarinp. Mentu
 11 1/4 Jaakko Heikinp. Nahkuri

Pirholanmäki

1 1/4 Maakauppias Tahvo Pehkonen

Terolanmäki

1 1/5 Tuomas Aataminp. Kähäri

Tokkari

1 1/2 Taneli Mentu

1 1/2 Pietari Heikinpoika ym.

Vepsa

1 1/2 Simo Matinp. Kimonen

1 1/2 Antti Antinp. Ossi

2 1 Seppämestari Johan David Sjöblom

3 1/2 Merikapteeni Ludvig Fagerström

3 1/8 Leski Katri Kyyrä ym.

3 1/4 Abraham Paavonp. Muukka

3 1/8 Tahvo Yrjönp. Raatikainen

4 1 Joosua Antinp. Lallukka ym.

5 1/2 Simo Antinp. Kurki

5 1/2 Mikkeli Antinp. Kurki

6 1 Jegora livananp. Vaskelainen

7 1 Tullivahtimestari Mikkeli Heikki Pärnänen

8 1/2 Taavetti Juhonp. Nahkuri ja Ville Martinp. Vanhanen

8 1/2 Leski Katri Pietarint. Mörsky ja vävy Antti Yrjönp. Lattunen

9 1/2 Paavo Simonp. Pönniö

9 1/2 Antti Joosepinp. Kimonen

Sumpulan lahjoitusmaalla marraskuun 27. päivänä 1883 jaetut perintökirjat

Dudenitsa

1 1/4 Leski Helena Liira ja hänen lankonsa Juho Salomoninp. Nuija

1 3/4 Leski Maria Pusa ym.

Huuhti

1 1/4 Mikkeli Antinp. Leppänen

1 1/4 Matti Sakarinp. Vesinen

1 1/4 Matti Knuutinp. Leppänen

1 1/4 Jaakko Pietarinp. Sappinen ym.

- 2 1/2 Kaapre Antinp. Pusa ym.
- 2 1/2 Matti Matinp. Rastas
- 3 1 Juho Matinp. Paukku
- 4 1/2 Jaakko Matinp. Sappinen ym.
- 4 1/2 Matti Paavonp. Orava ym.
- 5 3/8 Niilo Matinp. Sappinen ym.
- 5 3/8 Heikki Mikkelinp. Leppänen ym.
- 5 1/4 Iivana Koristantininp. Ivasko
- 6 1/4 Simo Matinp. Valkonen
- 6 1/4 Leski Maria Matint. Rastas ym.
- 6 1/4 Heikki Paavonp. Malkki ym.
- 6 1/4 Aleksei Komonen

Kaskaala

- 1 1 Kruununnimismies Eginont Lundgrén
- 2 1/3 Antti ja Tuomas Aataminp. Paksu
- 2 1/3 Aatami Paavonp. Loponen
- 2 1/3 Simo Anttiip. Pusa
- 3 1/2 Matti Martinp. Virolainen
- 3 1/2 Matti Samulinp. Loponen ym.
- 4 1 Herman Juhonp. Häkkinen
- 5 1/2 Leski Katri Hännikäinen ym.
- 5 1/2 Matti Sakarinp. Vesinen
- 6 1 Tahvo Juhorip. Loponen ym.
- 7 1 Iivana Koristantininp. Ovaska
- 8 1/2 Antti Tahvonp. Kuparinen
- 8 1/2 Maakauppias Juho Mentu
- 9 1 Juho Heikinp. Loponen
- 10 1/3 Matti Knuutinp. Korpelainen
- 10 1/3 Aatami Yrjönp. Korpelainen ym.
- 10 1/3 Martti Heikinp. Karonen
- 11 1/4 Vappo Knuutint. Korpelainen
- 11 1/4 Knuut Jaakonp. Rastas
- 11 1/2 Samuli Topinp. Sappinen ym.

Kuninkaanselkä

- 2 1/3 Matti Heikinp. Jantunen
- 2 1/3 Vasili ja Aleksei Abramoff

- 2 1/3 Kalle Raatikainen ym.
 3 1/3 Leski Helena Liira ym.
 3 1/3 Juho Antinp. Pusa
 3 1/3 Antti Antinp. Repo
 4 1/2 Tullivahtimestari Karl Johan Ahlberg
 4 1/2 Vasili Sidoroff ym.
 5 3/16 Helena Pyykkö ym.
 5 3/16 Martti Aataminp. Röksä
 5 3/16 Matti Aataminp. Loponen ym.
 5 3/16 Yrjö Antinp. Loponen
 5 1/4 Mikkeli Aataminp. Röksä
 6 1/2 Iivana Ontronen ym.
 6 1/4 Dmitri Pahomoff ym.
 6 1/4 Pahom Pahomoff
 7 1/2 Paavo Aataminp. Röksä
 7 1/4 Riitta Paukku ym.
 7 1/4 Topi Topinp. Loponen ym.

Korlee

- 2 2/3 Juho Martinp. Paukku ym.

Korleen kylää

Palkeala

- 1 1 Leski Maria Ihalainen ym.
- 2 1 Maakauppias Aleksei Falin
- 3 1/2 Aleksei Pahomoff
- 3 1/4 Feodor Podushkin
- 3 1/4 Roman Aleksanterinp. Podushkin
- 4 1/7 Juho Matinp. Haapsaari
- 4 2/21 Leski Darja Sidoroff
- 4 2/21 Stepan Pahomoff
- 4 5/21 Jaakko Matinp. Kiuru ym.
- 4 1/7 Leski Marfa Sidoroff
- 4 1/7 Abraham Salomoninp. Sappinen
- 4 1/7 Leski Helena Sappinen ym.
- 5 1/4 Leski Natalia Podushkin.
- 5 1/4 Paul Grigorinp. Podushkin
- 5 1/4 Jefim Grigorinp. Sidoroff
- 5 1/4 Leski Maria Sidoroff ym.
- 6 1/4 Pitäjäsorvari Heikki Pöysti
- 6 1/4 Simo Rastas
- 6 1/4 Taavetti Matinp. Onttonen
- 6 1/4 Pietari Matinp. Onttonen
- 7 4/9 Lautamies Paavo Antinp. Nuija ym.
- 7 2/9 Yrjö Simonp. Paakkinen ym.
- 7 1/3 Rodion Sidoroff
- 8 1/8 Sahar Sidoroff
- 8 1/4 Leski Maria Hympyrä
- 8 1/8 Paavo Tuomaanp. Hatara
- 8 1/8 Stepan Nikitanp. Sidoroff
- 8 3/8 Matti Yrjönp. Hympyrä ym.

Pienautio

- 1 1 Stepan Andreinp. Vaskelainen ym.

Raudunkylä

- 1 1/4 Aatami Matinp. Lattunen
- 1 1/4 Leski Vappo Lemetti
- 1 1/6 Juho Pietarinp. Lattunen
- 1 1/6 Martti Vilpunp. Nuora
- 1 1/6 Yrjö Matinp. Kanninen
- 2 1/2 Pastorin leski Kristiina Antell

- 2 1/2 Tahvo Taavetinp. Anttonen
 3 1/2 Taavetti Tuomaanp. Äikäs
 3 1/2 Tuomas Juhananp. Vuorikkinen ym.
 4 1 Antti Samulinp. Ravakka
 5 1/2 Stepan Andreinp. Vaskelainen ym.
 5 1/2 Nahkuri Juho Tuomaanp. Pietiäinen
 6 1/2 Paavo Juhonp. Orava
 6 1/2 Matti Ristonp. Vaikkinen
 7 1/2 Leski Vappo Lopenen ym.
 7 1/2 Matti Tahvonp. Äikäs
 8 1/2 Antti Tuomaanp. Mentu
 8 1/2 Kalle Tuomaanp. Mentu ym.
 9 1/2 Tuomas Taavetinp. Mentu
 9 1/2 Heikki Paavonp. Malkki ym.
 10 1/2 Paavo Tuomaanp. Pietiäinen
 10 1/2 Mikkeli Matinp. Sojakka
 11 1/5 Abraham Pietarinp. Mörsky
 11 4/5 Pastorin leski Kristiina Antell

Riikola

- 1 1/2 Yrjö Tahvonp. Paakkinen
 1 1/2 Knuut Abrahaminp. Paakkinen
 2 2/3 Andrei Nikitanp. Sorvari ym.
 2 1/3 Mikkeli Ontronen ym.
 3 4/9 Aleksei Dmitrenp. Podushkin ym.
 3 5/9 Jefim Jegoroff

Ristautio

- 1 1/6 Tuomas Pietarinp. Ravakka
 1 1/6 Fredrik Ristonp. Vaikkinen
 1 1/4 Samuli Matinp. Kiuru
 1 1/4 Tuomas Jaakonp. Onteroinen ym.
 1 1/6 Iivana Kirilinp. Pahomoff ym.

Räiskälä

- 1 1/2 Mikkeli Pietarinp. Mörsky
 1 1/2 Abraham Pietarinp. Mörsky

Sirkiänsaari

- 1 1/2 Matti Mikkelinp. Suikkanen

- 1 1/2 Leski Irina Komonen ym.
 2 3/4 Leski Maria Karvanen ym.
 2 1/4 Feodor Grigorinp. Pahomoff
 3 1/4 Leski Paraskovia Kirilova ym.
 3 1/4 Leski Tatjana Kotshinova ym.
 3 1/4 Mikkeli Antinp. Leppänen ym.
 3 1/4 Iivana Konstantininp. Jestriboff
 4 1/4 Antti Joonaanp. Pyöttiö
 4 1/4 Leski Liisa Pietiäinen ym.
 4 1/4 Tahvo Pietarinp. Orava
 4 1/4 Dmitri Sorvari ym.
 5 2/9 Nikolai Jelisejeff
 5 2/9 Taavetti Pietarinp. Köning Leski Aune Mentu ym.
 6 1/6 Leski Audotja Borovikova ym.
 6 1/3 Aatami Tanelinp. Kiuru
 6 1/3 Matti Yrjönp. Pietinen ym.
 6 1/6 Leski Marfa Jgnatjeff ym.
 7 1/2 Juho Paavonp. Suikkanen ym.
 7 1/2 Nikolai Pietarinp. Sorvali
 8 1/2 Heikki Mikkelinp. Leppänen ym.
 8 1/4 Leski Aune Ruuska
 8 1/4 Niilo Matinp. Sappinen

Suurporkku

- 1 1/2 Juho Matinp. Leppänen ym.
 1 1/4 Aatami Matinp. Pusa
 1 1/4 Samuli Aataminp. Lattunen
 2 1/2 Juho Matinp. Pusa
 2 1/2 Juho Pietarinp. Mörsky
 3 7/10 Pietari Taavetinp. Anttonen
 3 3/10 Pärttyli Pietarinp. Tatti
 4 5/11 Risto Tuomaanp. Vuorikkinen ym.
 4 3/11 Pietari Mikkelinp. Paakkinen
 4 3/11 Paavo Vilpunn. Näränen
 5 1/4 Taavetti Simonp. Paakkinen
 5 1/4 Aatami Matinp. Paakkinen
 5 1/4 Leski Anna Paakkinen ym.
 5 1/4 Juho Simonp. Paakkinen

Myöhemmin annettiin seuraavat perintökirjat:

Korlee

2 1/3 Pietari Pietarinp. Sidoroff 15.1.1884

Sirkiänsaari

5 2/9 Tulliekspediööri Konrad Lindström 1.4.1884

Miettilän lahjoitusmaalla tammikuun 15. päivänä 1884 jaetut perintökirjat

Kopola

1 1/4 Mikkelin Jaakonp. Pekkanen
 1 1/4 Juho Samulinp. Miina
 1 1/4 Paavo Juhonp. Pekkanen
 1 1/4 Aatami Samulinp. Lopenen

Kelliö

1 1 Matti Simonp. Rampanen ym.

Kärsälä

1 1/2 Juho Pietarinp. Naumanen
 1 1/2 Paavo Paavonp. Ossi
 2 1/4 Elias Joosepinp. Kaatranen
 2 1/4 Paavo Paavonp. Ossi
 2 1/4 Leski Aune Taavetint. Onttonen ym.
 2 1/4 Mikkelin Juhonp. Kyyrä
 3 2/9 Leski Vappo Pekkanen ym.
 3 2/9 Tuomas Juhonp. Kyyrä
 3 2/9 Anna Matint. Nahkuri ym.
 3 1/3 Vasili Stepaninp. Sojakka
 4 1 Antti Abrahaminp. Honkanen
 5 1 Leski Eeva Matint. Sappinen ym.
 6 1/2 Juho Pietarinp. Naumanen ym.
 6 1/2 Leski Liisa Joosepint. Nalikuri ym.

Liippua

1 1/2 Antti Yrjönp. Termonen ym.
 1 1/4 Leski Saara Mikkelint. Partanen ym.
 1 1/4 Tuomas Matinp. Termonen

- 2 1/2 Aatami Simonp. Huubka
- 2 1/2 Paavo Simonp. Lopenen ym.
- 3 1/4 Paavo Joosuanp. Pyöttiö
- 3 1/4 Matti Tuomaanp. Orava
- 3 1/4 Matti Matinp. Rastas ym.
- 3 1/4 Israel Tuomaanp. Orava ym.
- 4 1/4 Samuli Tahvonp. Vanhanen
- 4 1/4 Aatami Tahvonp. Vanhanen
- 4 1/4 Juho Ollinp. Pakarinen ym.
- 4 1/4 Juho Tahvonp. Vanhanen

Miettilä

- 1 1 Juho Paavonp. Ihalainen
- 2 1 Maalarimestari Karl Oskar Thelin

Nuijala

- 1 5/11 Sakari Antinp. Orava ym.
- 1 3/11 Mikkeli Tuomaanp. Hamu
- 1 3/11 Juho Raatikainen
- 2 5/19 Vasili ja Ilja Sidoroff
- 2 5/19 Matti Pietarinp. Orava
- 2 5/19 Tuomas Tahvonp. Paukku ym.
- 2 4/19 Arvi Juhonp. Monto ym.

Raasuli

- 1 5/6 Rajaviskaali Erik Toikander
- 1 1/6 Anna Konstantinova Intke ym.
- 2 1/2 Leski Eeva Heikint. Paakkinen ym.
- 2 1/2 Mikkeli Matinp. Kekki
- 3 1/3 Jegor Intke
- 3 1/3 Lautamies Yrjö Matinp. Paakkinen
- 3 1/3 Juho Tahvonp. Paakkinen ym.
- 4 1/2 Yrjö Niukkanen
- 4 1/2 Tahvo Knuutinp. Pietiäinen

Savola

- 1 1/2 Juho Simonp. Huuhka
- 1 1/2 Paavo ja Pietari Antinp. Pietiäinen

Suvenmäki

- 1 3/13 Leski Maria Topint. Onttonen ym.
- 1 6/13 Matti Antinp. Ossi ym.
- 1 4/13 Leski Katri Fredrikint. Leppänen ym.
- 2 3/8 Tuomas Arnbrosiuksenp. Mörsky
- 2 1/4 Pitäjänräätäli Juho Muukka
- 2 3/16 Matti Sipinp. Mankkinen
- 2 3/16 Leski Katri Simont. Huuhka ym.

Vakkila

- 4 3/16 Iivana Jegoranp. Jäske
- 4 3/16 Afanasi Jäske
- 4 1/4 Aleksei Simonp. Jäske
- 4 3/16 Vasili Jegoranp. Jäske
- 4 3/16 Leski Anna Vaskelainen ym.
- 5 1/4 Leski Katri Haukka ym.
- 5 1/4 Iivana Sergeinp. Jäske
- 5 1/4 Paul Feodorinp. Intke
- 5 1/4 Nikita Timofeinp. Intke
- 6 9/37 Mikael Erneljanoff
- 6 9/37 Konstantin Erneljanoff
- 6 9/37 Andrei Sidoroff ym.
- 6 10/37 Paavo Simonp. Jäske ym.

Potkelan lahjoitusmaalla marraskuun 18. päivänä 1884 jaetut perintökirjat

Potkela

- 1 1 Maakauppias Nikolai Lisitzin
- 2 1/4 Kustaa Simonp. Monto
- 2 1/4 Paavo Matinp. Vanhanen
- 2 1/3 Leski Aune Monto ym.
- 2 1/6 Aune Loponen
- 3 1 Matti Aataminp. Hännikäinen ym.
- 4 1/4 Leski Vappo Annant. Vulli
- 4 1/4 Metsänvartija Matti Antinp. Pietinen
- 4 1/8 Juho Jaakonp. Leppänen
- 4 1/8 Nikita Nikolainp. Emeljanoff
- 4 1/8 Vasili Konstantininp. Haukka

- 4 1/8 Matti Juhonp. Jantunen
- 5 1/2 Lukkari Mikkeli Ryyppö
- 5 1/2 Leski Katri Simont. Monto
- 6 1/2 Matti Aataminp. Hännikäinen ym.
- 6 1/4 Lukkari Mikkeli Ryyppö
- 6 1/4 Aatami Tuomaanp. Hännikäinen
- 7 1 Leski Eeva Kekki, hänen poikansa Juho Matinp. sekä tyttäret Helena ja Maria ja lanko Paavo Arvinp. Kekki

Savikkola

- 1 4/9 Leski Vappo Matint. Pyöttiö
- 1 8/27 Kuisma Mihailinp. Jäske
- 1 4/27 Matti Yrjönp. Määttänen

Pienporkku

- 1 8/9 Pietari Knuutinp. Rastas

Leinikylän lahjoitusmaalla lokakuun 13. päivänä 1886 jaetut perintökirjat

Haapakylä

- 1 1/5 Leski Katri Loponen
- 1 1/5 Elias Tahvonp. Heikkinen
- 1 1/5 Matti Juhonp. Kyyrä
- 1 1/5 Antti Juhonp. Kyyrä ym.
- 1 1/5 Simo Samulinp. Partanen
- 2 5/21 Antti Paavonp. Huuhka ym.
- 2 4/21 Leski Maria Tuomaantytär
- 2 4/21 Israel Tuomaanp. Virtanen
- 2 4/21 Mikkeli Samulinp. Lallukka
- 2 4/21 Ville Simonp. Mentu
- 3 2/7 Leski Johanna Rampanen
- 3 3/14 Leski Saara Loponen ym.
- 3 3/14 Martti Martinp. Niukkanen
- 3 2/7 Paavo Heikinp. Tepponen ym.

Leinikylä

- 2 2/11 Tuomas Simonp. Korpelainen
- 2 2/11 Vilppu Juhonp. Lius
- 2 3/11 Leski Sohvi Samulint. Partanen ym.

- 2 2/11 Matti Mikkelinp. Loponen
 2 2/11 Leski Katri Antint. Ihalainen ym.
 3 2/5 Mikkeli Heikinp. Koukonen
 3 3/5 Tahvo Antinp. Pehkonen
 4 1/6 Leski Helena Juhont. Huuhka ym.
 4 1/6 Iisakki Paavonp. Muuronen
 4 1/6 Sakari Juhonp. Luomala
 4 1/6 Mikkeli Pärtylinp. Lallukka
 4 1/6 Seppä Antti Kallenp. Rummukainen
 4 1/6 Tahvo Antinp. Paakkinen
 5 1 Juho Heikinp. Loponen

Luukkolanmäki

- 1 1 Aatami Pietarinp. Paukku ym.
 2 4/11 Liisa Tahvont. Inkinen ym.
 2 7/22 Matti Samulinp. Sumpsa
 2 7/22 Samuli Matinp. Orava

Murronmäki

- 3 1 Heikki Mikkelinp. Koukonen
 4 1 Hiiob Juhonp. Lius

Mitronmäki

- 1 1 Knuut Samulinp. Partanen

Mäkrä

- 1 1/4 Taavetti Yrjönp. Ihalainen
 1 1/4 Leski Maria Juhont. Jantunen ym.
 1 1/2 Lautamies Juho Yrjönp. Ihalainen
 2 1/4 Vappo Matint. Honkanen ym.
 2 1/4 Samuli Tahvonp. Ihalainen
 2 1/4 Leski Maria Knuutint. Ihalainen
 2 1/4 Leski Vappo Martint. Ihalainen ym.
 3 1/4 Matti Antinp. Kuronen
 3 1/4 Juho Matinp. Sappinen
 3 1/4 Jooseppi Kemppainen
 3 1/4 Heikki Samulinp. Paukku ym.
 4 3/8 Anna Antint. Partanen ym.
 4 1/4 Leski Katri Samulint. Kuronen ym.
 4 3/8 Samuli Samulinp. Kuronen

- 5 17/33 Helena Sylvesterint. Vesalainen
 5 4/33 Juho Jaakonp. Ihalainen
 5 4/33 Leski Eeva Pietarintytär ym.
 5 4/33 Tahvo Juhonp. Hännikäinen
 5 4/33 Martti Feodorinp. Gordejef
 6 1/5 Paavo Juhonp. Ulikka
 6 1/5 Leski Maria Pietarint. Kuronen
 6 1/5 Juho Tuomaanp. Pusa
 6 1/5 Juho Hannunp. Sojakka ym.
 6 1/5 Simo Antinp. Ihalainen
 7 1/5 Helena Sylvesterint. Vesalainen
 7 1/5 Juho Samulinp. Jääskeläinen
 7 1/5 Martti Simonp. Korpelainen
 7 1/5 Samuli Juhonp. Kerminen
 7 1/5 Simo Tuomaanp. Pauku
 8 3/10 Knuut Aataminp. Muukka
 8 1/5 Heikki Eliaanp. Kallonen
 8 1/5 Leski Eudokia Osipova Petroff
 8 3/10 Matti Tahvonp. Hämäläinen ym.
 9 1 Hiiob Matinp. Kirves

Orjansaari

- 1 1/3 Liisa Heikint. Kuronen
 1 1/4 Aleksanteri Juhonp. Lipponen
 1 5/12 Simo Taavetinp. Junni ym.
 2 4/13 Matti Tuomaanp. Kiippa
 2 5/96 Pietari Antirip. Liira
 2 1/2 Leski Aune Vilpunt. Leppänen ym.
 3 1/5 Matti Antinp. Tukia
 3 2/5 Sipi Juhonp. Komi
 3 1/5 Tahvo Antiup. Jantunen
 3 1/5 Leski Maria Aatamint. Rastas ym.
 4 1/5 Leski Liisa Antint. Paakkinen ym.
 4 1/5 Heikki Juhonp. Koukonen
 4 1/5 Leski Aune Hannunt. Monto ym.
 4 2/5 Leski Maria Juhont. Pyykkö ym.
 5 2/5 Arvi Heikinp. Mörsky
 5 3/5 Leski Liisa Simont. Suikkanen ym.

- 6 4/13 Simo Knuutinp. Tukia
- 6 5/13 Paavo Aataminp. Huuhka
- 6 4/13 Mikkeli Juhonp. Vero
- 7 1/3 Matti Aataminp. Kallinen
- 7 1/3 Tuomas Matinp. Savolainen
- 7 1/3 Samuli Pietarinp. Orava
- 8 4/23 Leski Helena Juhont. Huuhka ym.
- 8 10/23 Pietari Juhonp. Pyykkö ym.
- 8 4/23 Leski Aune Pyykkö ym.
- 8 6/23 Leski Helena Taavetint. Junni ym.

Kaikkiaan saivat Raudun lahjoitusmaatalonpojat 464 perintökirjaa. Näistä tuli Sumpulan lahjoitusmaan osalle 164, Leinikylän 95, Miettälän 72, Vehmaisten 65, Maanselän ja Vepsan 46 sekä Potkelan osalle 22. Tilojen lunastushinnan maksuaika määräytyi perintökirjojen antopäivän mukaan. Vehmaisten lahjoitusmaalla päättyi lunastusaika, kuten mainittu, vuonna 1918. Maanselän ja Vepsan lahjoitusmaalla lunastusaika sattui vuosiin 1883–1921, Sumpulassa ja Miettälässä 1884–1922, Potkelassa 1885–1923 ja Leinikylässä vuosiin 1887–1925.

Raudun kirkonkylää vuosisadan alussa. Valok. Kansallismuseo

Lunastusmaksut

Tilojen lunastushinnat vaihtelivat eri lahjoitusmailla sen mukaan, minkälaisiksi lahjoitusmaiden kauppahinnat olivat lahjoitusmaita valtiolle ostettaessa muodostuneet. Kalleimmiksi kohosivat lunastushinnat Vehmaisten lahjoitusmaalla. Täyden manttaalin hinnaksi tuli siellä 47.259 markkaa, kun sen sijaan Miettälässä vastaava hinta oli vain 34.190 markkaa. Lunastushinnat olivat näin ollen, yhden esimerkin ottaaksemme, eri lahjoitusmailla 3/100 manttaalin tilasta seuraavat: Vehmaisissa 1.417,79 markkaa, Leinikylässä 1.318,06, Potkelassa 1.316,61,

Sumpulassa 1.096,15, Maanselällä ja Vepsassa 1.044,55 sekä Miettälässä 1.025,71 markkaa.

Vehmaisten lahjoitusmaalla oli korkein lunastushinta 6.143,77 markkaa. Se maksettiin Vehmaisten kylän talosta numero 3. Halvin hinta oli 945,19 markkaa. Vepsassa maksoi seppämestari Sjöblom talosta numero 2 9.052,76 markkaa. Muuten vaihtelivat hinnat Maanselän ja Vepsan lahjoitusmaalla 812,31 markasta 4.004,11 markkaan. Sumpulan lahjoitusmaalla lunastettiin useita taloja 639,42 markalla. Korkeimman hinnan, 6.942,31 markkaa, maksoi nimismies Lundgrén talosta numero 1 Kaskaalan kylässä. Maalarimestari Karl Oskar Thelin maksoi talosta numero 2 Miettälän kylässä, Miettälän hovista, 13.334,14 markkaa, mikä olikin korkein lunastushinta. Muuten vaihtelivat hinnat Miettälän lahjoitusmaalla 1.025,71 markasta 6.268,17 markkaan, Potkelan lahjoitusmaalla 493,73 markasta 6.144,23 markkaan ja Leinikylän lahjoitusmaalla 760,42 markasta 7.029,65 markkaan. Viimeksi mainittu hinta maksettiin talosta numero 5 Leinikylän kylässä. Keskimääräinen lunastushinta oli noin 2.140 markkaa.⁶⁶

Lunastushinnat eivät tosin olleet korkeita, mutta rahaa oli vähän ja viljelysten kunto oli heikko. Monia pelotti sen tähden maksettavaksi asetettu velkatakaakka. Lunastushinta oli alun pitäen suunniteltu maksettavaksi siten, että talonpojat maksaisivat valtiolle tilojensa hinnan 39 vuodessa. Kauppa-summasta oli vuosittain maksettava 6 prosenttia, josta määrästä yksi prosentti laskettiin velan lyhennykseksi ja viisi koroksi. Kuitenkin havaittiin varsin pian, että näin määrättyt maksut kävivät talonpojille liian raskaiksi ja sen vuoksi alennettiin vuonna 1885 koron osuutta puolella prosentilla. Tämä merkitsi jo melkoista helpotusta pitkäaikaisessa velanmaksussa.

Helpotuksesta huolimatta oli lunastushinnan suorittaminen vaikeata. Kunnankokouksessa toukokuun 5. päivänä 1890 päätettiin anoa senaatilta, että silloin maksamatta jääneiden lunastuserien suorittamiseen suotaisiin jatkoai-

kaa seuraavaan syksyyn, koska sillä hetkellä maksujen suorittaminen oli aivan mahdotonta. Edellisenä kesänä oli vallinnut suuri kuivuus ja sen lisäksi oli sattunut halla, joten vuodesta oli tullut täydellinen katovuosi. Myöskin olivat työansiot Venäjällä jääneet vähäisiksi. Talonpojilla ei näin ollen ollut rahaa maksujen suorittamiseen. Eikä tällainen tilanne ollut pelkästään poikkeuksellinen. Kolme vuotta myöhemmin, huhtikuun 24. päivänä 1893, todettiin kunnankokouksessa, että edellisenä vuotena koetun kadon takia oli pitäjässä pidetty paljon pakkohuutokauppoja. Maksamattomia lunastusmaksuja oli silloin enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin. Sen takia pyydettiin nyt läänin kuvernööriä siirtämään maksut syksyksi. Kun siihen mennessä sato olisi korjattu, toivottiin maksuista selvittävän.⁶⁷

Suomen valtion asioihin puuttuminen merkitsi noin puolitoista sataa vuotta kestäneen lahjoitusmaakauden päättymistä. Se oli ollut vaikeata ja kovaa aikaa Karjalan talonpojille. Se oli asettanut heidän kestokykynsä ankaralle koetukselle, se oli ehkäissyt taloudellisen kehityksen normaalin kulun, mutta se ei ollut jaksanut tukahduttaa lahjoitusmaatalonpoikien uskoa oikeuden lopulliseen voittoon silloinkaan, kun kehitys näytti johtavan aivan päinvastaiseen tulokseen. Oikeus koitti lahjoitusmaatalonpojillekin viimein, mutta heidän oli lunastettava itselleen tilat, joita he ja heidän esivanhempansa olivat sukupolvesta sukupolveen viljelleet ominaan. Mutta tämäkin ratkaisu oli parempi kuin siihenastisen olotilan jatkuminen. Lahjoitusmaakauden jälkeen Karjalassa päästiin taloudellisella alalla yrittämään esteettömästi. Tulokset alkoivat näkyä, joskin aluksi vain vitkaisesti. Vasta itsenäisyyden aikana tavoitettiin täysi vauhti.